

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ДЕРЕН ТЕТЯНА ІГОРІВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри політології
та державного управління
д. політ.н., доцент
Чальцева О.М.
« _____ » _____ 2022 р.

**ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ
ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
Кваліфікаційна робота

Наукові керівники:

Чальцева О.М., завідувач кафедри
політології та державного управління,
д.політ.н., доцент
Ягунов Д. В., д.політ.н., доц.,
доц. кафедри політології
та державного управління

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ECTS/за національною
шкалою)

Голова ЕК:
Василюк С. М. _____
(підпис)

Вінниця 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	10
1.1. Категоріальний апарат дослідження проблеми.....	10
1.2. Сутність та структурні компоненти екологічної політики.....	15
РОЗДІЛ II. СВІТОВИЙ ДОСВІД ІСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ОФОРМЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ.....	21
2.1. Політика управління глобальною екосистемою.....	21
2.2. Зарубіжний досвід екологічної політики	25
РОЗДІЛ III. ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.....	31
3.1. Нормативні основи екологічної політики в Україні.....	31
3.2. Екологічна політика в українській системі державного управління.....	35
3.3. Проблеми екологічної політики в Україні в сучасних умовах.....	48
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	61

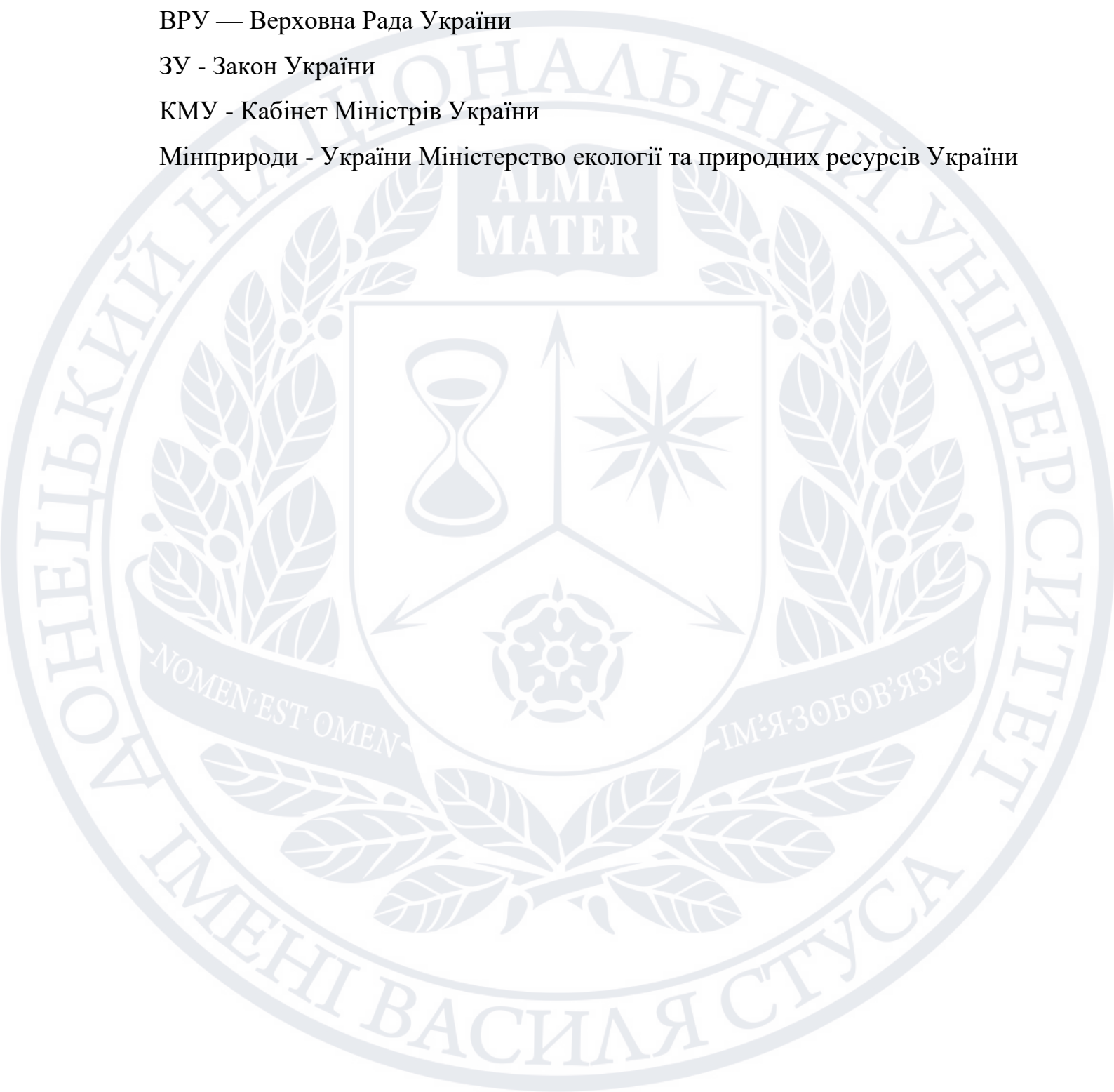
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВРУ — Верховна Рада України

ЗУ - Закон України

КМУ - Кабінет Міністрів України

Мінприроди - України Міністерство екології та природних ресурсів України

АНОТАЦІЯ

Дерен Тетяна Ігорівна. Державне управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні

Досвід зарубіжних країн характеризується поєднанням різноманітних методів екологічного регулювання, що дозволяє державам проводити комплексну еколого-економічну політику, яка охоплює всі рівні та сфери природокористування. Найбільш ефективним інструментом екологічної політики та гарантій безпеки життєдіяльності людини є поєднання ринкових механізмів з державним регулюванням сфери використання природних ресурсів. Для України цінним є іноземний досвід регулювання використання природних ресурсів.

Українська держава повинна формувати і реалізовувати власну сучасну екологічну політику, яка базуватиметься на балансі внутрішніх та зовнішніх чинників та захищатиме перш за все державні інтереси попри тенденції глобалізації та прагнення усунути кордони, адже саме держава є гарантом сталості та унікальності народу та країни.

Ключові слова: державна екологічна політика, децентралізація, регіональна екологічна політика, соціальне партнерство, стратегічна екологічна оцінка, екологічний менеджмент, екологічна освіта.

Deren Tetyana. Public administration in the field of environmental policy implementation in Ukraine

Conclusion for foreign countries is characterized by a combination of various methods of environmental regulation, which allows states to carry out a comprehensive ecological and economic policy that covers all levels and areas of nature management. The most effective instrument of environmental policy and guarantees of human life safety is the combination of market mechanisms with state regulation of the sphere of natural resources use. Foreign experience in regulating the use of natural resources is valuable for Ukraine.

The Ukrainian state must form and implement its own modern environmental policy, which will be based on the balance of internal and external factors and will protect, first of all, state interests despite the trend of globalization and the desire to eliminate borders, because the state itself is the guarantor of the stability and uniqueness of the people and the country.

Key words: state environmental policy, decentralization, regional environmental policy, social partnership, strategic environmental assessment, environmental management, environmental education.

ВСТУП

Державна політика є невід'ємним елементом системи державного управління, яку ототожнюють з мистецтвом управління державою та суспільством. З позицій здійснення державно-управлінського впливу у конкретній сфері, державна політика визначає позицію державних владних структур щодо вибору варіантів вирішення суспільних проблем, а також методів та інструментів реалізації відповідних політичних рішень

В сучасних умовах глобальних екологічних загроз постає нагальна необхідність формування ефективної державної екологічної політики, що потребує залучення до співпраці соціальних суб'єктів усіх секторів суспільства: державного, приватно-комерційного і громадського. В контексті становлення України як соціальної держави, реформування системи державного управління важливим стає питання сталого розвитку регіонів, що неможливо без урахування екологічного безпекового складника. Тому актуальним стає розроблення ефективних механізмів та інструментів реалізації державної екологічної політики [13].

Ступінь наукової розробки проблеми, що досліджується. Проблеми екологічної політики: в контексті теоретичних та практичних засад удосконалення державного управління розглянуті у роботах, Т.Галушкіної, М.Грановської, Т.Іванової, О.Лазора, В.Лук'янихіна; з позицій регіонального та державного управління досліджували А.Голіков, В.Керецман, О.Куценко, В.Лісничий, Н.Нижник, В.Рехкал, С.Романюк, В.Тертичко, М.Томенко; питанню державотворення в контексті взаємозв'язку сталого розвитку, глобалізації та трансформації економіки присвячені роботи О.Білорус, О.Врублевської, Г.Дзяни, М.Згуровського, О.Осауленко, А.Романовича, Л.Сергієнко, І.Синякевича, Т.Туниці, А.Урсула, Є.Хлобистова, М. Хилько та ін.

Проблемам, становленню та дослідженню екологічної політики в Україні присвятили свої праці відомі науковці та фахівці, такі як: Л. Амджадін, О. Васюта, О. Веклич, Д. Ветвицький, Т.Галушкіна, В. Дьомкін, Н. Зіновчук, Г.

Козирєв, В. Крук, Н. Маєвська, В. Мартиненко, С. Марова, Л. Мельник, Є. Сенюшкін, І. Синякевич, М. Шапочка, В. Шевчук, Л. Якушенко, Л. Яценко.

Питання, що окреслюють теоретичні підходи до визначення поняття екологічної безпеки як складової державної політики, економічні та соціальні аспекти її формування і реалізації досліджували вчені: В. Гобела, В. Дудюк, А. Качинський, В. Кушерець, О. Оліференко, М. Реймерс, М. Сарапіна, М. Хилько, В. Шевчук, О. Яковенко та інші.

Проблеми регіональної екологічної політики розглядаються в працях таких учених, як: О. Колбасова, О. Амоші, О. Балацького, Г. Сафронова, В. Андропова, Є. Карташова, В. Степанова, В. Шевчука, Г. Балюка, В. Андрейцева, А. Гетьмана, Л. Руденка, А. Федорищевої, В. Попова., Н. Хумарова, А. Степаненка, В. Трегобчука, Ю. Туниці, Л. Шостак та ін.

Основні питання екологічного управління, економічні та соціальні аспекти його формування та реалізації висвітлені в працях вітчизняних учених Т. Галушкіної, Б. Данилишина, С. Боголюбова, В. Зуєва, С. Дорогунцова, В. Сахаєва, В. Шевчука, І. Синякевича, Ю. Шемшученка, Є. Хлобистова, Л. Гриніва.

Таким чином, в роботі представлені як теоретико-концептуальні, так і практико-орієнтовані дослідження, які надають можливість комплексно представити специфіку формування екологічної політики в Україні. Проте деякі аспекти нормативного і управлінського характеру ще недостатньо вивчені і потребують свого осмислення. Особливо це стосується екологічних наслідків від воєнних дій Російської Федерації проти України.

Мета дослідження: визначити специфіку формування системи державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні.

Для досягнення поставленої мети в роботі були вирішені наступні **завдання**:

- обґрунтувати понятійно-категоріальний апарат, що формує сутність поняття екологічної політики як складової державної політики України;
- визначити сутність та структурні компоненти екологічної політики;

- проаналізувати зарубіжний досвід регулювання сфери природокористування;
- визначити основні інструментами реалізації національної екологічної політики;
- проаналізувати особливостей стратегічних інструментів реалізації державної екологічної політики на основі Закону України «Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року».

Об'єктом дослідження – формування системи державного управління в сфері реалізації екологічної політики в Україні.

Предметом дослідження - державне управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні в сучасних умовах.

В роботі були використані наступні **методи дослідження**: логіко-діалектичний метод пізнання явищ і процесів екологічної політики на глобальному і національному рівні. В дослідженні використовувались методи системного та комплексного аналізу для визначення основних напрямів формування екологічної політики держав та механізмів її реалізації у сфері природокористування. Зокрема, в роботі застосовано загальнонаукові методи поєднання теоретичного та емпіричного підходів, сходження від абстрактного до конкретного, індукції і дедукції, аналізу і синтезу, історичний та порівняльний методи дослідження. Компаративний метод дозволив виокремити моделі екологічної політики, а також визначити характерні ознаки української екологічної політики.

Джерельна база дослідження. Джерелами інформації є законодавчі акти Верховної Ради України, Укази Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, рішення міністерств і відомств з приводу екологічних питань, рішення профільного міністерства екології та природних ресурсів України.

Опис структури роботи. Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, три розділи, висновки. Загальний обсяг роботи складає 67 сторінок. Список використаних джерел містить 55 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Категоріальний апарат дослідження проблеми

Аналіз визначень сутності поняття «державна екологічна політика», дозволяє стверджувати, що державна екологічна політика є комплексом законодавчо визначених цілей і завдань, засобів та інструментів, заходів та дій органів державної влади на всіх рівнях у сфері екології та охорони навколишнього середовища, що спрямовані на збереження і відтворення, а також охорону навколишнього природного середовища, максимально ефективного використання природно-ресурсного потенціалу країни, забезпечення раціонального, екологічно безпечного господарювання та високоефективного збалансованого природокористування шляхом запровадження інноваційних та екологічних технологій, створення сприятливих умов для забезпечення екологічної безпеки держави та безпечного життя її громадян.

В сучасній теорії і практиці державного управління існує багато наукових дефініцій поняття «екологічна політика». Розглянемо наукові і нормативні визначення для повного розуміння означеної категорії.

Український дослідник О. Калашник визначає екологічну політику як організаційну та регулятивно-контрольну діяльність суспільства і держави, спрямовану на охорону, невиснажливе використання та відтворення природних ресурсів, оздоровлення довкілля, ефективне поєднання функцій природокористування та охорони природи, забезпечення норм екологічної безпеки [14]. З іншого боку, Ю. Боковикова і Н. Коваль вважають, що державна екологічна політика – це, насамперед, «система законодавчо визначених цілей та заходів органів державної влади на всіх рівнях та в усіх сферах суспільного життя щодо забезпечення раціонального екологічно безпечного господарювання, високоефективного збалансованого природокористування, створення сприятливих умов для забезпечення здоров'я людини, збереження й відтворення навколишнього природного середовища та природно-ресурсного

потенціалу країни» [15, с. 7]. На думку Д. Ветвицького, екологічну політику можна подати як систему цілей і дій органів державної влади та управління, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки держави і задоволення екологічних потреб населення [1].

Ураховуючи світовий досвід здійснення державної екологічної політики, автор робить висновок, що державна екологічна політика – це комплекс засобів і заходів, спрямованих суспільством і державою на охорону та оздоровлення довкілля, ефективне поєднання природокористування і природоохорони та забезпечення нормальної життєдіяльності громадян, який має два виміри, а саме: нормативний і регуляційний [13].

Екологічну політику можна визначити як організаційну та регулятивно-контрольну діяльність суспільства і держави, спрямовану на охорону, невиснажливе використання та відтворення природних ресурсів, оздоровлення довкілля, ефективне поєднання функцій природокористування та охорони природи, забезпечення норм екологічної безпеки.

Неефективна екологічна політика або ж її відсутність є коренем усіх екологічних проблем, може спричиняти екологічні катастрофи різного масштабу, порушення екологічної рівноваги, що загрожує існуванню цивілізації [23].

На думку, колектива українських авторів С.Берзіна, І. Яреськовської «екологічна політика – це сукупність принципів, викладених у зобов'язаннях, у яких найвище керівництво висловлює наміри організації щодо підтримування та підвищення екологічної дієвості. Отже, екологічна політика описує в загальному вигляді основні цілі та напрямки діяльності організації в галузі охорони довкілля» [41].

Вони також вважають, що екологічна політика дає змогу організації встановити свої екологічні цілі, застосувати дії для досягнення запланованих результатів у системі екологічного управління та забезпечення постійного поліпшення [41].

В українському законодавстві державна екологічна політика визначається як «система специфічних політичних, економічних, юридичних та інших заходів, що вживаються державою для управління екологічною ситуацією, забезпечення раціонального використання природних ресурсів на території України та забезпечення гармонійного, динамічно збалансованого розвитку економіки, суспільства, природи» [14, с. 12], а в прийнятому Законі України «Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року» метою екологічної політики є досягнення задовільного стану навколишнього середовища шляхом впровадження екосистемного підходу в усі напрями соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на безпечне навколишнє середовище, впровадження збалансованого природокористування, збереження і відтворення природних екосистем [34].

Таким чином, узагальнюючи вищеперераховані пояснення цієї форми політики, ми можемо визначити, що *державна екологічна політика* — це діяльність державних органів, спрямована на забезпечення конституційного права кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Екологічну політику також можуть мати окремі підприємства чи організації.

Об'єктом екологічної політики є екологічне та навколишнє середовище, тобто сукупність природних і соціальних процесів, природні ресурси, здоров'я та життя людей. Основним суб'єктом реалізації державної екологічної політики є держава, що ініціює формування та реалізацію державної політики в особі органів державної влади разом із громадянським суспільством, що неодмінно, в демократичних умовах, має долучатися до процесу прийняття та здійснення державно-управлінських рішень [39].

Екологічну політику здійснює держава, яка, однак, не є єдиним суб'єктом екологічної політики. Поряд з державою екологічну політику реалізують політичні гравці – партії, політики, громадські організації та органи місцевого

самоврядування, інші суб'єкти, що робить її об'єктом не лише державного, але й публічного управління.

Ще один термін, який використовується в роботі – це поняття “екологічне управління”, яке ще не набуло свого сталого значення й повсюдного визнання. Більш поширені сьогодні поняття “управління в галузі охорони навколишнього природного середовища”, “управління природокористуванням”. Водночас у світовій і національній практиці використовуються такі законодавчо встановлені поняття, як “екологічна політика”, “екологічні програми” [27].

Проте необхідно зазначити, що екологічне управління є складною системою, в якій управління у сфері охорони навколишнього природного середовища, управління природокористуванням, екологічна політика, планування, стратегічні плани дій, екологічні програми, пріоритети є лише його складовими частинами [27].

Існують різні підходи до визначення поняття екологічного управління. В. Шевчук визначає екологічне управління як системну складову загальної системи управління, що має за мету здійснення екологічної політики й досягнення екологічних цілей і яка містить організаційну структуру, діяльність із планування, функціональні обов'язки, відповідальність, методології і методи, процедури та ресурси, а також професійно підготовлені кадри. Екологічне управління є процесом підготовки, прийняття й реалізації рішень, спрямованих на досягнення екологічних цілей із використанням різних спеціальних і загальносистемних, адміністративних і економічних методів та механізмів [27]. Екологічне управління – врегульована норма діяльності спеціально уповноважених органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, а також діяльність юридичних осіб і громадян, спрямована на створення конкретних правовідносин у сфері охорони навколишнього середовища, раціонального природокористування, дотримання екологічних прав та виконання екологічних обов'язків [27].

С. Боголюбов розглядає екологічне управління як сукупність суспільних відносин, що виникають між керуючим суб'єктом і керованим суб'єктом з

приводу дотримання екологічного законодавства та обов'язкових екологічних вимог. Як самостійний вид професійної управлінської діяльності воно швидко та всебічно еволюціонує: за предметом (від управління станом довкілля до управління відносинами в системі “суспільство-природа”), роллю основних учасників (від адміністративного управління “згори” до партисипативного управлінням “знизу”), перспективою (від оперативного до стратегічного управління), панівною методологією (від ідентифікації законодавчо дозволених дій до пошуку економічно ефективних дій) [27].

Важливими підсистемами екологічного управління є: державна, корпоративна, регіональна і громадська підсистеми екологічного управління[27].

Державне екологічне управління – складова національної системи екологічного управління і загальної системи державного управління, що функціонує згідно з чинним законодавством України та має за мету здійснення державної екологічної політики і гармонізацію суспільно- природних відносин на державному рівні. Крім того, державне екологічне управління визначають як вид діяльності органів виконавчої влади з реалізації внутрішньої і зовнішньої екологічної політики держави, її внутрішньої і зовнішньої екологічних функцій [27].

Основними напрями державного екологічного управління є:

- екологічне оздоровлення деградованих природних об'єктів, ландшафтів і стабілізація екологічного стану держави;
- відновлення природного потенціалу, заощадливе природокористування;
- формування національної екологічної мережі;
- охорона навколишнього природного середовища;
- забезпечення екологічної безпеки, зменшення антропогенного тиску і забруднення відходами;
- екологізація загальних функцій управління державою;
- екологізація соціально-економічного розвитку, впровадження принципів збалансованого розвитку;

– розвиток національного екологічного партнерства.

Постійне вдосконалення екологічного управління є однією з вимог міжнародної та європейської системи стандартизації екологічного управління. Для державного екологічного управління це означає його функціональне розширення й системно-методологічне поглиблення. Йдеться не тільки про охоронні функції, а й про освоєння функцій гармонізації. [27].

1.2. Сутність та структурні компоненти екологічної політики.

Глобальні екологічні проблеми та зміни, які відбуваються на планеті в нашу епоху, будучи невід’ємною частиною глобалізаційних процесів, мають критичний характер та визначені міжнародним співтовариством як одні з першочергових та пріоритетних для вирішення, тож з другої половини ХХ ст. починають формуватися засади та принципи світової екологічної політики і відповідно національних практик державного управління екологічними питаннями.

Як система, екологічна політика включає в себе такі елементи: принципи, пріоритети, цілі, суб’єкти, об’єкти, механізми реалізації, інструменти тощо. Вищевикладене дає підстави зазначити, що державна екологічна політика – це складова політики держави, що відображає сукупність її цілей і завдань у сфері екології, які формуються політичною системою держави відповідно до її соціального призначення і реалізуються нею за допомогою певних механізмів.

Тільки одночасний та збалансований розвиток всіх цих підсистем уможливить ефективність екологічної політики за рахунок синергетичного ефекту. З огляду на основні складові підсистеми екологічної політики можна виділити чинники, що впливають на формування екологічної політики держави та умовно поділити на зовнішні, що формуються на глобальному рівні, та створюють поле у якому взаємодіють всі країни світу та внутрішні, які притаманні конкретній політичній системі країни.

До внутрішніх чинників слід віднести:

- політичні – тобто ті внутрішні сили та інтереси, які безпосередньо і повинні складати основу екологічної політики. Відмітимо, що провідну роль тут повинні відігравати загальнодержавні пріоритети;

- регіональні – а саме, прагнення регіонів вирішити поточні екологічні проблеми, які можуть носити транскордонний характер, завдяки активізації співпраці з усіма зацікавленими територіями;

- наукові – тобто традиції створення та обґрунтування екологічної політики, які у нашому випадку виходять із радянських традицій;

- фінансові фактори, такі як рівень розвитку фінансової системи країни, банківської структури, ринку цінних паперів тощо, що уможливають ефективне функціонування фінансового та інвестиційного забезпечення екологічної політики;

- історичні – держава має певний досвід та традиції реалізації політики взагалі, та її екологічної складової, зокрема;

- геоекономічні – розвиток регіонів держави все більшою мірою пов'язаний із співпрацею з іншими країнами. Зокрема, щільність зв'язків можна охарактеризувати експортно-імпортними відносинами регіонів, які обумовлюють якісні та кількісні характеристики товарів та послуг, що впливатиме на «екологічні» характеристик виробництва та безпосередньо товару;

- соціально-ментальні – тобто готовність суспільства сприймати певні наміри держави, підтримка обраного курсу, зацікавленість громадськості, готовність змінити стиль споживання тощо.

Розуміння сутності державної екологічної політики як інструменту організації, регулювання, узгодження та збалансування екологічних та соціально-економічних інтересів суспільства дає можливість спрямувати й ефективно регулювати за допомогою правових засобів державну екологічну діяльність, і це вимагає поглибленої уваги до нормативно-правового забезпечення державної екологічної політики. Більш того, особливістю держави

як політичного інституту є прерогатива на використання правових норм (створення, впровадження, реалізація і контроль за їх дотриманням).

Об'єктом екологічної політики є екологічне та навколишнє середовище, тобто сукупність природних і соціальних процесів, природні ресурси, здоров'я та життя людей.

Основним суб'єктом реалізації державної екологічної політики є держава, що ініціює формування та реалізацію державної політики в особі органів державної влади разом із громадянським суспільством, що неодмінно, в демократичних умовах, має долучатися до процесу прийняття та здійснення державно-управлінських рішень.

Основними інструментами реалізації національної екологічної політики є: міжсекторальне партнерство та залучення зацікавлених сторін; оцінка впливу стратегій, програм, планів на стан навколишнього природного середовища; удосконалення дозвільної системи у сфері охорони навколишнього природного середовища; екологічна експертиза та оцінка впливу об'єктів екологічної експертизи на стан навколишнього природного середовища; екологічний аудит, системи екологічного управління, екологічне маркування; екологічне страхування; технічне регулювання, стандартизація та облік у сфері охорони навколишнього природного середовища, природокористування та забезпечення екологічної безпеки; законодавство у сфері охорони навколишнього природного середовища; освіта та наукове забезпечення формування і реалізації національної екологічної політики; економічні та фінансові механізми; моніторинг стану довкілля та контроль у сфері охорони навколишнього природного середовища і забезпечення екологічної безпеки; міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

- *Міжсекторальне партнерство та залучення зацікавлених сторін.*

Важливим інструментом реалізації національної екологічної політики є розвиток партнерства між секторами та залучення до планування і реалізації

політики усіх зацікавлених сторін (органи виконавчої влади, приватний сектор, виробники, науковці, громадські організації, органи місцевого самоврядування);

- *Оцінка впливу стратегій, програм, планів на стан навколишнього природного середовища.*

Удосконалення екологічного законодавства в частині застосування Стратегічної екологічної оцінки (СЕО) як обов'язкового інструменту стратегічного планування розвитку соціально-економічної політики на національному, регіональному та місцевому рівнях.

- *Удосконалення дозвільної системи у сфері охорони навколишнього природного середовища.*

Удосконалення дозвільної системи у сфері охорони навколишнього природного середовища спрямоване на регулювання природокористування шляхом встановлення науково обґрунтованих обмежень на використання природних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища.

- *Екологічна експертиза та оцінка впливу на стан навколишнього природного середовища.*

Екологічна експертиза та оцінка впливу на стан навколишнього природного середовища (ОВНС) спрямовані на запобігання негативному впливу на навколишнє природне середовище та встановлення відповідності запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

- *Екологічний аудит та системи екологічного управління.*

Екологічний аудит та системи екологічного управління спрямовані на підвищення екологічної обґрунтованості та ефективності діяльності суб'єктів господарювання, встановлення відповідності об'єктів екологічного аудиту вимогам природоохоронного законодавства та удосконалення управління суб'єктами господарювання, що провадять екологічно небезпечну діяльність, або окремими природними комплексами.

- *Екологічне страхування.*

Екологічне страхування є одним з видів страхування цивільної відповідальності власників або користувачів об'єктів підвищеної екологічної небезпеки у зв'язку з ймовірним аварійним забрудненням ними навколишнього природного середовища та спричиненням шкоди життєво важливим інтересам третіх осіб, яке передбачає часткову компенсацію шкоди, завданої потерпілим.

- *Законодавство у сфері охорони навколишнього природного середовища*

Законодавство має сприяти гнучкому застосуванню відповідних економічних інструментів для стимулювання впровадження інноваційних екологічних технологій, розв'язанню екологічних проблем на місцевому рівні.

- *Освітнє та наукове забезпечення формування і реалізації національної екологічної політики*

Під час розроблення програм наукового та інноваційного розвитку необхідно враховувати потребу в раціоналізації та оптимізації природокористування, зокрема технологічного переоснащення виробництва шляхом:

- енергозбереження, розвитку відновлюваних та альтернативних джерел енергії, а також збільшення обсягу використання джерел енергії з низьким рівнем викидів двоокису вуглецю;

- ресурсозбереження, зменшення питомого споживання земельних ресурсів, води, деревини, мінеральних та органічних речовин природного походження на одиницю виробленої продукції, забезпечення більш якісного та комплексного їх перероблення, а також використання відходів як сировини, їх більш повної переробки для виробництва продукції і товарів широкого вжитку;

- удосконалення технологій очищення атмосферного повітря, водних об'єктів, мінімізації утворення відходів;

- розроблення актуальних нормативів якості навколишнього природного середовища, нормативів безпеки використання природних ресурсів, граничних нормативів впливу на навколишнє природне середовище, стандартів екологічної безпеки тощо;

розвитку технологій промислового та сільськогосподарського виробництва, що унеможливають або зменшують обсяг використання екологічно небезпечних хімічних речовин та їх сполук;

- виконання регіональних програм соціально-економічного розвитку та схем територіального та місцевого планування з дотриманням принципів сталого розвитку та розвитку екомережі;

- відтворення рідкісних біологічних видів, а також тих, що перебувають під загрозою зникнення, розроблення схем їх адаптації до сучасних умов життя.

Економічні та фінансові механізми

Забезпечення стабільного фінансування природоохоронної діяльності, вдосконалення економічних інструментів є основними передумовами реалізації екологічної політики

Моніторинг стану довкілля і контроль у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

Для забезпечення розвитку державної системи моніторингу навколишнього природного середовища, спрямованого на надання органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування і населенню своєчасної, достовірної інформації про його стан, та з метою підвищення ефективності здійснення державного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства необхідно проаналізувати інформаційні потреби системи державного управління, створити єдину мережу спостережень, здійснити оптимізацію, модернізацію і технічне забезпечення системи моніторингу навколишнього природного середовища, вдосконалити метрологічне забезпечення проведення спостережень, інтегрувати інформаційні ресурси суб'єктів системи моніторингу і забезпечити функціонування єдиної автоматизованої підсистеми збирання, оброблення, проведення аналізу і збереження екологічних даних.

Міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

РОЗДІЛ II

СВІТОВИЙ ДОСВІД ІСТИТУЦІОНАЛЬНОГО ОФОРМЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

2.1. Політика управління глобальною екосистемою: сучасні проблеми

Екологічні проблеми в тій або іншій мірі завжди супроводжували становлення і розвиток цивілізації. Однак на початку XXI ст. внаслідок лавиноподібного наростання процесів глобалізації зміни в екосистемах наблизились до критичних порогових рівнів, подолання яких призведе до появи незворотних тенденцій та загибелі від екологічної катастрофи усєї людської цивілізації.

Глобальні екологічні проблеми, які екологи виокремлюють у XXI ст. і потребують свого вирішення це: забруднення атмосферного повітря, морів та океанів, зменшення біорозмаїття, збезлісення, спустелення, поширення стійких органічних забруднювачів, інтенсифікацію природних катаклізмів, стихійних лих та катастроф, а також зміни клімату Землі, що є новою інтегральною проблемою світового масштабу.

У практиці першої половини XX ст. питання природного середовища стосувались в основному спірних ресурсів і вирішувалися шляхом укладання двосторонніх або багатосторонніх міждержавних угод та в рамках спеціалізованих організацій неекологічного профілю, що регулювали ті або інші аспекти промислової діяльності, сільського господарства, наукових досліджень тощо. Ознаки погіршення стану навколишнього середовища спонукали Організацію Об'єднаних Націй буквально з перших днів створення визнати збереження довкілля однією з пріоритетних сфер своєї діяльності.

Починаючи з 50-х рр. минулого століття, окремі аспекти захисту природних ресурсів почали розглядатися на багатьох міжнародних конференціях. Велику роль у приверненні уваги світової спільноти до довкільних проблем відіграли Міжнародна науково-технічна конференція ООН

з охорони природи (1948 р.), Міжнародна науково-технічна конференція з охорони живих морських ресурсів (1955 р.), перша Конференція ООН з морського права (1958 р.), резолюція Організації Об'єднаних Націй з питань, освіти, науки та культури (ЮНЕСКО) «Економічний розвиток і охорона природних ресурсів», на підставі якої у 1962 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію «Економічний розвиток і охорона природи». Цей документ підтримав рішення стосовно конкретних проблем збереження довкілля, раціонального використання та відтворення ресурсів біосфери, які були прийняті до цього ЮНЕСКО та іншими спеціалізованими структурами ООН, що засвідчило зростання екологічної свідомості у світовому масштабі і розуміння необхідності спільних дій у боротьбі за навколишнє середовище [29].

Світовий науковий пошук у галузі раціоналізації ресурсовикористання та охорони навколишнього середовища особливо активізувався у зв'язку із загостренням сировинних, енергетичних та екологічних проблем. Ці проблеми супроводжувалися серією структурних криз виробництва і вимагали нагального вирішення. Узагальнюючи зарубіжний процес формування механізму регулювання сфери природокористування, можна виділити такі етапи:

– I етап (1970-ті – початок 1980-х років) – «екологічного десятиріччя». Цей етап базувався на адміністративно-законодавчих заходах, вдосконаленні екологічних стандартів та нормативів і суворому контролю за їх дотриманням. У результаті сформувалася система загальнонаціональних законів у сфері природокористування, ув'язаних із місцевими і регіональними правовими актами, що привело до стабілізації екологічної ситуації в низці країн;

– II етап (початок 1980-х років до сьогодення) – «інноваційного зрушення». Характерним для цього етапу є посилення ролі ринкових механізмів та послаблення адміністративного впливу. Відбулося зміщення акценту з обґрунтування доцільності проведення природоохоронних заходів на їх інноваційний характер, спрямований на впровадження ресурсощадних та ресурсовідновлюваних технологій [38].

Система глобального екологічного управління почала формуватися 70-х рр. ХХ ст. і перший крок на цьому шляху було зроблено на Стокгольмській конференції з навколишнього середовища.

На думку Т.Ю. Перга [29], розгляд світового екологічного менеджменту лише з погляду інституційної архітектури є догматичним підходом, і мова має йти про комплексну, багатовимірну систему, що перебуває в постійній динаміці та трансформації відповідно до суспільно-політичних та соціально-економічних змін і виконує такі функції:

1. ідеологічну (розробка принципів, напрямків, стратегічних засад та порядку денного);
2. організаційно-координаційну (імплементация рішень, керування та узгодження діяльності різних установ);
3. правову (створення відповідного базису для міжнародного співробітництва);
4. фінансову (акумулявання необхідних коштів для виконання поставлених цілей та завдань);
5. ревізійно-контрольну (реалізується через роботу органів з відповідною компетенцією та періодичний характер проведення започаткованих зібрань);
6. моніторингу й оцінки (відбувається за допомогою широкого кола систем вимірювання змін стану довкілля та результатів екологічної політики) [29].

В основі інституційної архітектури світового екоменеджменту, яка визнається більшістю фахівців – Організація Об'єднаних Націй та установи сім'ї ООН, а також спеціально створені структури, наприклад Глобальний екологічний фонд, який координує міжнародну політику у фінансовій сфері. Однак діяльність окреслених вище керівних суб'єктів глобального екологічного управління є недостатньо ефективною через фрагментарність, дублювання та надмірну бюрократизацію роботи і недостатні повноваження для впливу на процес прийняття та впровадження рішень. Тому з якісної точки зору можна констатувати інституційну слабкість сучасної системи світового екологічного управління, а відповідно – і її низьку спроможність виконувати покладені на неї

обов'язки та завдання. Наразі сформувався два головні погляди на вдосконалення системи глобального екологічного управління – реформування діяльності уповноважених органів та створення кардинально нових структур. Вони відбуваються в руслі обговорень балансу сил у світі та шляхів розвитку світового менеджменту, що зачіпає багато геополітичних та гео економічних аспектів [38].

Проте і в самій системі глобального екологічного управління відбуваються поступові зміни ваги головних акторів. Зокрема, на поч. ХХІ ст. спостерігається зменшення ролі головних «імплементаторів» міжнародних рішень – держав та невпинне зростання ролі глобальних корпорацій, які розширюють інструменти свого впливу, у тому числі і за рахунок корпоративної соціальної відповідальності.

Не розв'язаною до цього часу залишається і проблема фінансування невпинно зростаючих потреб глобальної екологічної політики, включаючи досягнення Цілей Розвитку Тисячоліття. І хоча міжнародною спільнотою досягнуто певні домовленості та погоджено низку важливих інструментів, існує комплекс об'єктивних та суб'єктивних причин, що не дозволяє їх реалізувати повною мірою. За цих умов необхідною є корекція прийнятих рішень та подальший розвиток нових ініціатив і фінансових джерел, які зможуть компенсувати брак коштів [38].

Новою тенденцією поч. ХХІ ст. є зростання ролі та впливу громадських та бізнес ініціатив «знизу», що проявляється в розробці та прийнятті добровільних стандартів та зобов'язань як різними компаніями, дослідницькими та бізнес-установами, так і пересічними громадянами, неурядовими організаціями та різними верствами населення. Водночас, їх взаємодія перебуває на дуже низькому рівні, що вимагає більш чіткого окреслення сфер спільних інтересів з відпо- відною координацією дій [38].

Надзвичайно важливим завданням, що стоїть сьогодні перед системою глобального екологічного менеджменту, є подальша розробка системи моніторингу та оцінки як основи та аналізу ефективності прийнятих рішень (з

погляду теорії та практики). Наразі вже апробується кілька відповідних індикаторів, однак ця робота перебуває лише на початковій стадії і має бути суттєво розширена.

Триває пошук та апробація й новітніх підходів до менеджменту різних рівнів, зокрема сьогодні активно обговорюється використання методу адаптативного управління, який пропонує ефективні форми горизонтальної взаємодії.

Беручи до уваги окреслене, завдання реформування глобального екологічного управління та підвищення його якості вимагає більшої оперативності та рішучості дій, також залучення до обговорення та тестування нових механізмів взаємодії широкого кола сторін [29].

2.2. Зарубіжний досвід екологічної політики

Екологічну політику здійснює держава, яка, однак, не є єдиним суб'єктом екологічної політики. Поряд з державою екологічну політику реалізують політичні гравці – партії, політики, громадські організації та органи місцевого самоврядування, інші суб'єкти, що робить її об'єктом не лише державного, але й публічного управління. Тим не менше, саме держава як основний інститут політичної системи за допомогою сукупності методів, засобів та інструментів в особі органів державної влади, у межах їх компетенції відіграє провідну роль в еколого-економічних відносинах суспільства. Все сказане вище актуалізує вивчення сутності екологічної політики, насамперед і особливостей державного екологічного управління [38, с. 15].

Більшість розвинених країн натеper уже досягли позитивних результатів у галузі управління екологічною сферою, які заслуговують на увагу. Слід зауважити, що методи вирішення екологічних проблем у різних країнах, маючи спільний зміст, характеризуються певними особливостями. Останні відображають, з одного боку, специфіку механізму регулювання економіки, властиву певному ета- пові соціально-економічного розвитку, а з іншого –

характерні ознаки механізму господарювання, що мають місце в кожній конкретній країні. В кожній окремій країні система регулювання сфери природокористування має певну специфіку. Вона формується виходячи з обсягу природно-ресурсного потенціалу, ступеня його освоєності, ефективності використання окремих складових та рівня господарського навантаження.

У економічно розвинених країнах сформувався своєрідний, досить збалансований симбіоз із адміністративних та ринкових регуляторів. Однак вони ще не є ідеальними і потребують подальшого вдосконалення. Аналіз різних форм та елементів системи сучасних міжнародних економічних відносин засвідчує, що вони мають екологічне підґрунтя.

Аналіз економічних методів регулювання природо-охоронної діяльності, у країнах із класично розвинутими ринковими відносинами дає підстави виділити дві великі законодавчо закріплені групи [38].

Групу екологічних регуляторів примусового характеру вважають доповненням до адміністративно-законодавчого підходу. Вони є чітко визначеними в кожній країні та обов'язковими для дотримання.

Більш дієвим інструментарієм у царині екологізації сфери природокористування, на думку фахівців, вважається саме друга група регуляторів. Вона економічно більш приваблива для природокористувачів і дає змогу здійснювати перехід до принципово нової технологічної політики. Суть цієї політики полягає у переході від контролю за забрудненням навколишнього середовища до запобігання [3, с. 15–17]. Саме друга група регуляторів стимулює екологічну поведінку підприємців, сприяє впровадженню превентивних техніко-технологічних і організаційних заходів щодо захисту природного середовища, переходу виробничої діяльності на безвідходну і ресурсозберігаючу основу. Зарубіжний досвід засвідчує, що механізм регулювання сфери природокористування здебільшого являє собою комплекс заходів податкового та кредитного характеру. Серед них найбільшого поширення набули ті, що пов'язані з наданням прямої чи опосередкованої допомоги приватному капіталу з боку держави. Формами здійснення такої допомоги в економіку країн Західної

Європи і Північної Америки є: безпосередні цільові субсидії (централізовані чи місцеві); прямі позики для реалізації природоохоронних проектів та програм. Зокрема, серед усіх зарубіжних економічних форм регулювання природокористування (загалом їх нараховують понад 150) саме форма субсидій становить приблизно 30%. Фінансова підтримка держави забезпечує виконання пріоритетних напрямів національних екологічних програм, покриває значну частину витрат на природоохоронні заходи приватно-підприємницького сектору, сприяє збільшенню його прибутків і зміцненню конкурентних позицій на ринку.

У Нідерландах понад 80% усіх інвестицій, спрямованих на запобігання забрудненню і очищення водного басейну, виділяється державою. У США за останні роки субсидії держави на природоохоронні заходи перевищували 63% загальнонаціональних природоохоронних витрат, у Німеччині і Франції – близько 70, у Японії – понад 80%. Традиційно у країнах Північної Європи (Фінляндія, Швеція, Норвегія, Данія) перевага надається саме методам безпосередньої фінансової державної підтримки екологічних заходів (інвестування будівництва та експлуатації очисних споруд, розроблення екологічно чистих технологій, раціональне використання та відтворення природних ресурсів у сільському господарстві, виділення коштів на утримання екологічних організацій) [38].

Потужним фактором, який значно обмежив розвиток ерозійних процесів у США, став закон «Про продовольчу безпеку» (1985 р.). Цей закон передбачив оренду державою у фермерів земель, найбільш уражених ерозією. Фермери одержують грошову компенсацію за вивід земель з обігу. Також державне технічне сприяння і матеріальну допомогу в розмірі 50% видатків у разі залуження цих земель або створення на них лісових насаджень. Практику США в галузі екологічного регулювання називають «примусовою моделлю». На противагу «переговорній моделі» вона покладається на такі механізми, як штрафи, покарання, накази щодо обмеження або припинення певної діяльності [52, с. 143].

Слід зазначити, що у розвинених країнах екологічні субсидії, спрямовані на покриття частини видатків щодо розроблення нових технологій, позики на устаткування природоохоронного призначення мають здебільшого інвестиційну форму. Зокрема, характерною такою політикою є для Австрії. В цій країні є інвестиційна премія за капітальні вкладення, спрямовані на охорону природи. Також поширена практика державного фінансування заходів щодо зменшення забруднення та розроблення екологічно чистих технологій у Нідерландах. Застосовується додаткова знижка в розмірі 10–15%, порівняно із звичайною податковою, на інвестиційні витрати, що спрямовуються на зниження забруднення навколишнього середовища. Податкові пільги є досить поширеною в зарубіжній практиці формою субсидій. Зниження податків на екологічно чистіші автомобілі, електромобілі застосовується в Норвегії, Швеції, Німеччині, Австрії і Нідерландах. В Іспанії поряд з податковими пільгами надаються й особливі субсидії в розмірі до 30% від інвестиційних витрат на дослідницьку діяльність, що спрямована на моніторинг викидів у навколишнє середовище [38].

Останнім часом у розвинених країнах активно формується і ринок екологічних послуг. Компаніям і фірмам дозволяється купувати, продавати чи перерозподіляти права на забруднення. Є така ринкова форма, як первісний дозвіл (ліцензія) на рівень забруднення. Фірма, яка його отримала, має дотримуватися встановленого стандарту шляхом вкладення інвестицій в очисні технології. Якщо фінансово вона не спроможна цього зробити, то має право придбати дозвіл у того підприємства, яке досягло нижчого рівня викидів, ніж передбачалося на час видачі ліцензії. Органи управління відстежують еквівалентність таких угод і контролюють, щоб загальний вплив на природу не зростав [4].

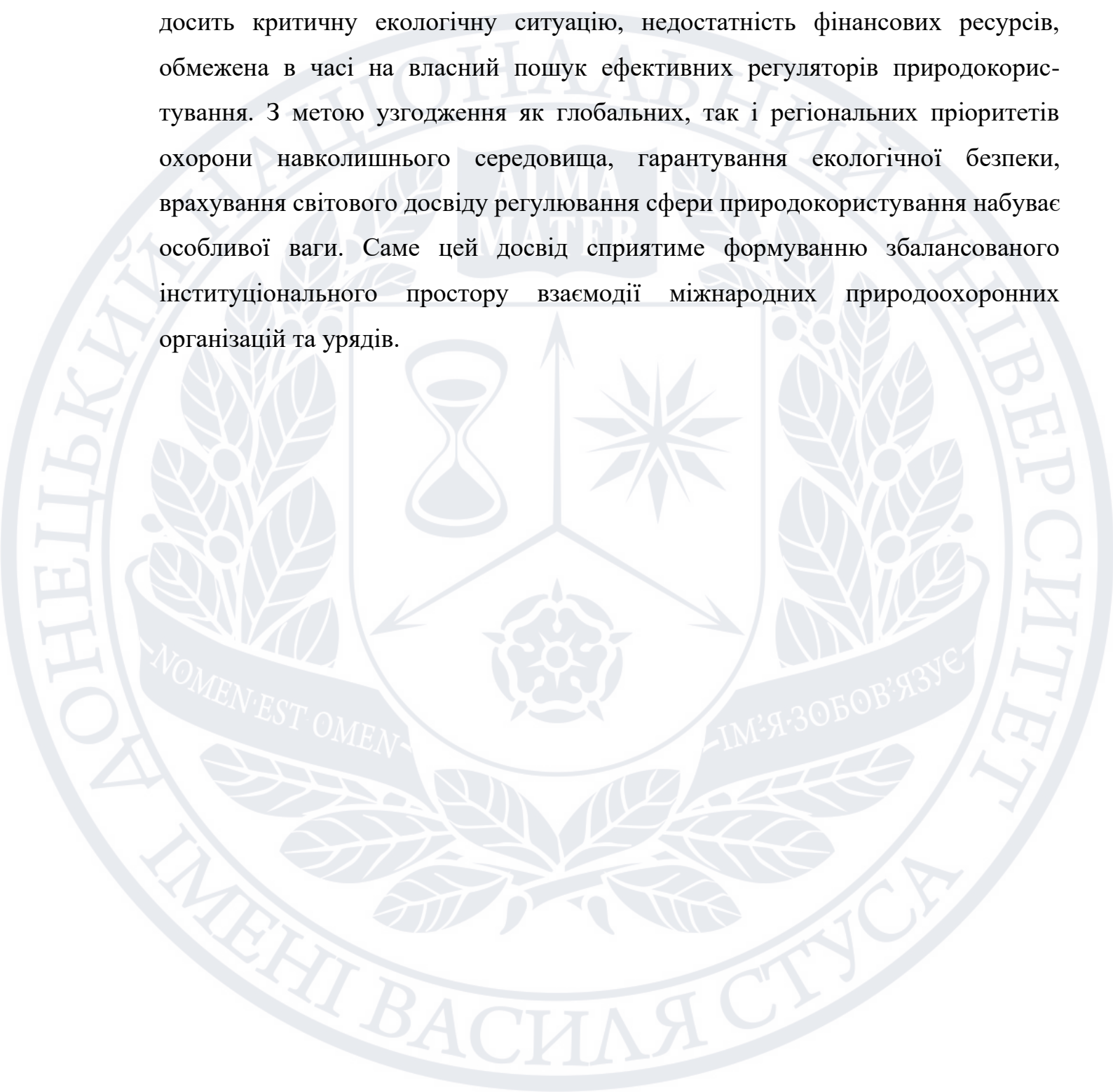
Експерти виділяють ще такий важливий елемент механізму регулювання природокористування, як квоти. Система квот найбільше поширена в США, Німеччині, Канаді. У світовій практиці цей елемент регулювання обсягів викидів шкідливих речовин на певній території одержав назву методу «ковпака». За його застосування підприємства шляхом спільних зусиль мають змогу зменшити

обсяг шкідливих викидів у повітря замість суворого дотримання екологічних норм усіма джерелами викидів на певній території, Одним із важливих напрямів міжнародного природоохоронного співробітництва є застосування механізмів Кіотського протоколу. На думку фахівців, гнучкі механізми цього протоколу, а саме торгівля квотами на викиди парникових газів, проекти зі скорочення таких викидів, можуть стати джерелами інвестицій в економіку держав. У цьому напрямі 18 жовтня 2006 року прийнято Закон України «Про ратифікацію поправок до Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озоновий шар» [7]. Таким чином, Україна продемонструвала високий державницький рівень щодо вирішення загальносвітової проблеми забруднення озонового шару, приєднавшись до умов протоколу.

Також джерелами фінансових коштів, які спрямовуються на природоохоронні цілі, можуть бути окремі податки, збори, штрафи за недотримання норм викидів забруднюючих речовин. У більшості країн їх обчислюють залежно від рівня фактичного забруднення. Такий досвід накопичено в Нідерландах, частково – Німеччині, Франції та Польщі. Грошові кошти акумулюються у спеціальних фондах екологічного призначення. Вони мають чітке цільове призначення і використовуються виключно на фінансування природоохоронних досліджень та розробок, відшкодування завданих збитків, підготовку і реалізацію екологічних програм [38].

Для зарубіжних країн характерне поєднання різноманітних методів екологічного регулювання. Це дозволяє державам проводити комплексну еколого-економічну політику, яка охоплює всі рівні та сфери природокористування. Найбільш ефективним інструментом екологічної політики та гарантій безпеки життєдіяльності людей є поєднання ринкових механізмів захисту здоров'я громадян і навколишнього середовища із державним регулюванням. У більшості країн світу основні екологічні проблеми, що виникли в національних масштабах, належать до компетенції державної влади, що зумовлює необхідність участі її в міжнародному співробітництві з цієї проблематики, особливо якщо це стосується інтересів багатьох країн [38].

Для України зарубіжний досвід регулювання сфери природокористування є цінним. Країні сьогодні доводиться визначати реальні напрями стабілізації як економічного розвитку, так і екологічного стану. Наша держава, враховуючи досить критичну екологічну ситуацію, недостатність фінансових ресурсів, обмежена в часі на власний пошук ефективних регуляторів природокористування. З метою узгодження як глобальних, так і регіональних пріоритетів охорони навколишнього середовища, гарантування екологічної безпеки, врахування світового досвіду регулювання сфери природокористування набуває особливої ваги. Саме цей досвід сприятиме формуванню збалансованого інституціонального простору взаємодії міжнародних природоохоронних організацій та урядів.

РОЗДІЛ III

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

3.1. Нормативні основи екологічної політики в Україні

Досліджуючи проблеми екологічної політики як об'єкту правового регулювання, необхідно зазначити, що це явище є відносно новим для вітчизняного екологічного права та еколого-правової науки. Проте, незважаючи на це, правове забезпечення екологічної політики, спрямованої на досягнення екологічної безпеки, вже сьогодні характеризується багатогранністю та комплексністю.

Основні нормативно-правові акти екологічного регулювання в Україні були ухвалені з 1995 р. Основою нормативно-правової бази державної екологічної політики є Конституція України. Саме Конституцією [10] передбачено обов'язок держави – «забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу» (стаття 16); «право кожного громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, право вільного доступу до інформації, яка ніким не може бути засекречена, про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення» (стаття 50); закріплено «обов'язок кожного громадянина не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки. У Конституції України визначено, що одним із повноважень Верховної Ради України є обов'язок дбати про охорону довкілля, визначати екологічну політику держави, яку реалізує Уряд України» (стаття 60). Сфера екології та охорони навколишнього середовища з позицій державного управління є достатньо об'ємною, що обумовлює розгалуженість системи нормативно-правових актів, які забезпечуватимуть з одного боку, регулювання/управління у цій сфері за ключовими напрямками, а з

другого – обумовлюватимуть правовий механізм формування та реалізації державної екологічної політики, у тому числі і в контексті пріоритетних векторів.

Стратегічні завдання та пріоритети держави, що визначають основоположні засади державної екологічної політики, а також включають визначений світовою спільнотою порядок дій щодо вирішення проблем та поліпшення ситуації в екологічній сфері, викладені у відповідних законодавчих документах – стратегіях екологічної політики на визначений період: З часу проголошення Україною незалежності було прийнято три стратегічні документи щодо визначення державної екологічної політики в Україні.

- 1998р. Постанова Верховної ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки [35]. Проведення інституційної реформи державної системи охорони довкілля та використання природних ресурсів, упровадження механізмів та інструментів екологічної політики, реалізація пріоритетних національних і державних програм з метою створення умов для сталого збалансованого розвитку держави; формування державної системи регулювання екологічної безпеки як неодмінної складової національної безпеки України.

- 2010 р. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020р. [34]. Стратегія передбачала: підвищення рівня суспільної екологічної свідомості; поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки; досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища; інтеграція екологічної політики та вдосконалення системи інтегрованого екологічного управління; припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття і формування екологічної мережі; забезпечення екологічно збалансованого природокористування; удосконалення регіональної екологічної політики.

- 2019р. Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Формування в суспільстві екологічних

цінностей і засад сталого споживання та виробництва; забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України. Забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку; Зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток та здоров'я населення. Удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління [34].

На стратегічному рівні пріоритети екологічної політики визначені у вже згаданому **Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року»**: Стратегічні документи за ключовими напрямками діяльності Міндовкілля: Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази на період до 2030 року» [34], Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року» [9]; Указ Президента України №111/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2021 року «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації»; Указ Президента України №104/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19 березня 2021 року «Про заходи щодо підвищення рівня хімічної безпеки на території України» [49]; Указ Президента України № 511/2019 «Про деякі заходи щодо збереження лісів та раціонального використання лісових ресурсів» [46]; Указ Президента України №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»[50]; Указ Президента України № 512/2019 «Про деякі питання розвитку територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи»[47]; Указ Президента України № 381/2017 «Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду» [45];

Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.11.2016 № 932-р [18]; Стратегія поводження з радіоактивними відходами в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2009 року № 990 [46]; Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08 листопада 2017 року № 820 [26]; Концепція реалізації державної політики у сфері промислового забруднення, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 № 402[19]; План заходів із впровадження Концепції реалізації державної політики у сфері промислового забруднення, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2019 № 1422 [31]; Концепція боротьби з деградацією земель та опустелюванням, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 № 1024 [17]; Національний план дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 № 271 [25]; Стратегія зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 № 688-р [43]; План заходів з реалізації Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 № 1567[30]; Концепція реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 травня 2017 р. № 616-р [20]; План заходів щодо реалізації Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 травня 2018 р. № 353-р [32]; Стратегія забезпечення біологічної безпеки та біологічного захисту, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2019 р. № 1416-р[42]; Добровільні зобов'язання України в рамках виконання Стратегічного плану ООН щодо лісів 2017-2030 та інші [3].

Основою екологічного права є також ресурсові кодекси прийняті в Україні протягом незалежності: Водний кодекс України забезпечує правову охорону вод від засмічення, забруднення, вичерпання і регулює порядок їх використання [2]; Земельний кодекс України, який регулює охорону і раціональне використання земель [6]; Кодекс України про надра забезпечує раціональне, комплексне використання надр для задоволення потреб суспільства, їх охорону, гарантуючи при цьому безпеку людей та довкілля при користуванні надрами [6]; Кодекс цивільного захисту України регулює відносини в умовах надзвичайних ситуацій [6]; Лісовий кодекс України охоплює питання збереження, відновлення та раціонального використання лісів [21].

Таким чином, еволюція цілей державної екологічної політики в Україні (за часів незалежності), що прослідковується у стратегічних документах і нормативних документах, свідчить не лише про зміну векторів політики, а їх конкретизацію: від «створення умов для сталого збалансованого розвитку» та «формування системи регулювання екологічної безпеки як складової національної безпеки» до «підвищення рівня екологічної свідомості суспільства» та до «формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва», «удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління» [39].

3.2. Екологічна політика в українській системі державного управління

На сучасному етапі розвитку в Україні відбуваються процеси реформування системи державного управління, основною метою яких є підвищення спроможності центральних органів виконавчої влади, тобто трансформація міністерств у аналітично-владні центри, функціонування яких полягатиме у постійному аналізі проблем та пошуку можливих варіантів їх вирішення, формуванні та реалізації відповідних політик, а також оцінці ймовірних чи наявних наслідків реалізації цих політик. Таким чином, відповідно до основних змін, що передбачає сучасний процес реформування системи

державного управління, до функцій міністерств належать формування та реалізацію державної політики на засадах аналізу політики як системного процесу, що полягає у здійсненні постійного моніторингу стану вирішення проблем, та оцінці ситуації у відповідній сфері управління/регулювання та оперативного реагування на можливі наслідки впроваджених державно-управлінських рішень.

До 2020р., інституційно основним суб'єктом формування та реалізації державної екологічної політики в Україні було Міністерство екології та природних ресурсів. 27 травня 2020 року було утворено Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України, яке регулює екологічну політику з боку держави по теперішній час. [24].

Міністерство формує та реалізує державну політику у сфері:

- охорони навколишнього природного середовища,
- екологічної та в межах повноважень, передбачених законом, радіаційної, біологічної і генетичної безпеки,
- у сфері рибного господарства та рибної промисловості,
- охорони, використання та відтворення водних біоресурсів,
- регулювання рибальства та безпеки мореплавства суден флоту рибного господарства,
- лісового та мисливського господарств [24].

Разом з тим, міністерство забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері:

- розвитку водного господарства та гідротехнічної меліорації земель, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів;
- геологічного вивчення та раціонального використання надр;
- управління зоною відчуження і зоною безумовного (обов'язкового) відселення, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему, а також здійснення

державного управління у сфері поводження з радіоактивними відходами на стадії їх довгострокового зберігання і захоронення;

- здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів;
- здійснення державного геологічного контролю, а також у сфері збереження озонового шару, регулювання негативного антропогенного впливу на зміну клімату та адаптації до його змін і виконання вимог Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї, Паризької угоди [24].

Згідно із законами, основними засадами державної екологічної політики є:

- 1) збереження такого стану кліматичної системи, який унеможливить підвищення ризиків для здоров'я та добробуту людей і навколишнього природного середовища;
- 2) досягнення Україною Цілей сталого розвитку (ЦСР), затверджених на саміті Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку у 2015 р.;
- 3) сприяння збалансованому (сталому) розвитку шляхом досягнення збалансованості складників розвитку (економічної, екологічної, соціальної), орієнтування на пріоритети збалансованого (сталого) розвитку;
- 4) інтегрування екологічних вимог під час розроблення і затвердження документів державного планування, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку та в процесі прийняття рішень про провадження планованої діяльності об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля;
- 5) міжсекторальне партнерство та залучення заінтересованих сторін;
- 6) запобігання виникненню надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, що передбачає аналіз і прогнозування екологічних ризиків, які ґрунтуються на результатах стратегічної екологічної оцінки, оцінки впливу на довкілля, а також комплексного моніторингу стану навколишнього природного середовища;

- 7) забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, підвищення рівня екологічної безпеки в зоні відчуження;
- 8) забезпечення невідворотності відповідальності за порушення природоохоронного законодавства;
- 9) застосування принципів перестороги, превентивності (запобігання), пріоритетності усунення джерел шкоди довкіллю, «забруднювач платить»;
- 10) відповідальність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за доступність, своєчасність і достовірність екологічної інформації;
- 11) стимулювання державою вітчизняних суб'єктів господарювання, які скорочують викиди парникових газів, знижують показники енерго- та ресурсоемності, модернізацію виробництва, спрямовану на зменшення негативного впливу на навколишнє природне середовище, у тому числі вдосконалення системи екологічного податку за забруднення довкілля та платежів за використання природних ресурсів;
- 12) упровадження новітніх засобів і форм комунікацій та ефективної інформаційної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища [13].

Цілі державної екологічної політики України були задекларовані відповідно в стратегіях 1998, 2010, 2019 рр. Аналіз яких дозволив можна стверджувати про нагальність екологічних питань у системі державного управління та підвищення уваги з боку держави щодо визначення, деталізації, аналізу та вибору альтернативних варіантів вирішення посталих екологічних проблем. Таким чином, екологічна політика поступово набуває ознак повноцінної державної політики та відповідної сфери державного управління, де держава не просто декларує загальні цілі, а визначає завдання за відповідними напрямками задля можливості проведення моніторингу ефективності державно-управлінських рішень та, за необхідності, подальшого їх коригування.

Основні інструменти реалізації національної екологічної політики, які ми розглядали в 1 розділі, в Україні мають свої уточнення:

1) Міжсекторальне партнерство та залучення зацікавлених сторін.

Створення міжвідомчої комісії "Довкілля для України" за аналогією з процесом ЄЕК ООН "Довкілля для Європи" та підтримка її діяльності є механізмом забезпечення такого партнерства. Завданнями зазначеної міжвідомчої комісії є щорічна підготовка і проведення національних конференцій "Довкілля для України" за участю громадськості, науковців, а також партнерів - представників міжнародних організацій та програм, екологічно дружнього бізнесу.

2) Оцінка впливу стратегій, програм, планів на стан навколишнього природного середовища.

Посилення соціально-економічного розвитку Центральноєвропейського та Східноєвропейського регіонів робить СЕО важливим інструментом оцінки впливу на навколишнє природне середовище, зокрема у транскордонному контексті.

3) Удосконалення дозвільної системи у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Розвиток зазначеного виду діяльності пов'язаний із впровадженням інтегрованого дозволу щодо регулювання забруднення навколишнього природного середовища відповідно до [Директиви ЄС про попередження та контроль забруднення](#) ('IPPC' 96/61/EC Directive), спрощення процедури видачі дозволу та забезпечення прозорості. Важливим аспектом є вдосконалення наукового забезпечення встановлення лімітів на використання природних ресурсів та встановлення граничнодопустимих рівнів забруднення навколишнього природного середовища.

4) Екологічна експертиза та оцінка впливу на стан навколишнього природного середовища.

Забезпечення ефективного проведення державної та громадської екологічної експертизи є важливим пріоритетом у природоохоронній діяльності і потребує поліпшення фінансової підтримки.

5) Екологічний аудит та системи екологічного управління.

Систематично проводити аудит.

б) Екологічне страхування.

Необхідно розробити та впровадити методика проведення оцінки ризиків та загроз, зумовлених експлуатацією екологічно небезпечних об'єктів, обчислення страхових тарифів відповідно до визначеного рівня ризику. Надзвичайно важливим є створення ринку послуг екологічного страхування та заснування страхових компаній, здатних забезпечити надійний механізм страхування.

Технічне регулювання та стандартизація у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки [13].

Стратегічні завдання щодо розвитку системи технічного регулювання потребують інтеграції екологічних норм, вимог та правил відповідно до законодавчої бази Європейського Союзу [38].

Необхідно розробити підсистему стандартизації та сертифікації у сфері екологічної безпеки, затвердити екологічні вимоги до продукції, а також гармонізувати національні стандарти до стандартів і норм ЄС та міжнародних стандартів серій ISO 14000, ISO 19000 з посиленням контролю з боку держави за використанням екологічних маркувань, зокрема щодо вмісту генетично модифікованих організмів. Пріоритетом розвитку цього інструменту є розроблення та впровадження системи державної підтримки вітчизняного товаровиробника продукції з поліпшеними екологічними характеристиками відповідно до законодавчо встановлених вимог, а також вдосконалення методів та систем державного обліку і статистичної звітності у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Законодавство у сфері охорони навколишнього природного середовища

Реалізація екологічної політики потребує ефективного функціонування системи законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, спрямованого на досягнення національних пріоритетів. Основними вимогами до такого законодавства є його відповідність [Конституції України](#), наближення до відповідних директив ЄС, забезпечення впровадження багатосторонніх

екологічних угод (конвенцій, протоколів тощо), стороною яких є Україна, соціальна прийнятність, реалістичність, економічна ефективність [6].

Приведення у відповідність екологічного законодавства України із положеннями джерел *acquis communautaire* в першу чергу необхідно здійснити за такими напрямками:

- забезпечення наскрізності екологічної політики, її інтеграції до політик державного, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку;
- моніторинг і оцінка якості атмосферного повітря, зокрема щодо загальнопоширених забруднюючих речовин, зонування території України, планів поліпшення якості атмосферного повітря в зонах і агломераціях; регулювання зменшення вмісту сірки у пальному;
- перегляд нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах під час виробництва певних категорій транспортних засобів в Україні;
- перегляд нормативів якості поверхневих вод, які використовуються для потреб централізованого водопостачання і для культурно-побутового користування, очищення комунальних стоків, запобігання забрудненню внаслідок змиву нітратів із сільськогосподарських земель;
- здійснення контролю за поведінням з такими видами відходів, як використані хімічні джерела струму, ртутні, у тому числі компактні, відпрацьовані оливи, електронне обладнання, не придатні до використання транспортні засоби;
- впровадження комплексної/інтегрованої дозвільної системи для стаціонарних джерел викидів (у першу чергу енергогенеруючих);
- ліцензування виробництва, застосування, імпорту і експорту небезпечних хімічних речовин, контроль за їх вмістом у продукції та безпечне видалення.

Враховуючи потреби врегулювання питань, що викликають резонанс у суспільстві, необхідно:

- забезпечити дотримання законодавства України, що гарантує права громадян на доступ і користування землями водного фонду і землями

рекреаційного, оздоровчого, природоохоронного та історико-культурного призначення;

- завершити формування національної законодавчої бази з питань біобезпеки та забезпечити її подальше вдосконалення з урахуванням відповідних положень законодавства ЄС. Розглянути доцільність розроблення підзаконних актів щодо участі громадськості у прийнятті рішень або ратифікації [Алматинської поправки до Орхуської конвенції](#). Розробити процедуру і методи запобігання неконтрольованому вивільненню генетично модифікованих організмів, зокрема щодо удосконалення процедури дозвільної системи, системи прийняття рішень, порядку маркування, стандартизації, державної реєстрації генетично модифікованих організмів, продукції, отриманої з їх використанням, та встановлення обмеження щодо їх застосування; системи пакування, зберігання, транспортування і маркування продукції, що надходить в обіг; використання генетично модифікованих організмів у замкнених системах, поводження з відходами генетично модифікованих організмів і тарою.

Розробити комплексні регіональні і місцеві програми, спрямовані на вирішення таких актуальних екологічних проблем:

- оптимізація планування забудови і розвитку зелених зон;
- підвищення якості атмосферного повітря і зниження рівня шуму шляхом оптимізації транспортних потоків та мінімізації викидів із стаціонарних джерел; мінімізація утворення, сортування, переробка та безпечна утилізація або захоронення відходів;
- підвищення якості і забезпечення доступу до якісної питної води [6].

З метою удосконалення природоохоронної діяльності підприємств необхідно:

- сприяти вирішенню із суб'єктами господарювання питань щодо виконання програм збору і утилізації продукції після завершення строку її використання, забезпечення інформування населення про вплив виробничої діяльності на стан довкілля, організації широких громадських обговорень щодо планів будівництва;

- здійснювати збалансовану політику, спрямовану на підвищення вимог і відповідальності суб'єктів господарювання за забруднення навколишнього природного середовища і на стимулювання впровадження природоохоронних заходів. З цією метою необхідно передбачити підвищену відповідальність за забруднення навколишнього природного середовища і компенсацію завданих збитків, включаючи повну вартість рекультивації/санації забруднених ґрунтів/підземних вод. Цьому також сприятиме адаптація існуючих методик проведення розрахунку збитків за забруднення навколишнього природного середовища до найкращої світової практики, зокрема щодо забруднення ґрунтів і підземних вод. Необхідно законодавчо визначити засади пільгового стимулювання діяльності, що передбачає добровільне зобов'язання щодо очищення забруднених земель, зокрема в ході їх приватизації і впровадження новітніх екологічно чистих технологій.

Освітнє та наукове забезпечення формування і реалізації національної екологічної політики

Розроблення методологічних основ та запровадження безперервної екологічної освіти сприятимуть успішній реалізації національної екологічної політики. Такі її складові, як екологічна освіта для сталого розвитку, програма екологічної освіти в рамках державних освітніх програм для дошкільних навчальних закладів, для загальноосвітніх навчальних закладів та вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації, програми післядипломної освіти та курсової перепідготовки фахівців, є критерієм успішності реалізації Стратегії. Випереджаючими темпами має розвиватися всеохоплююча екологічна просвіта та виховання підростаючого покоління шляхом підтримки діяльності позашкільних закладів освіти, еколого-натуралістичних центрів та природничих секцій центрів дітей та юнацтва. Необхідно налагодити виробництво виховних та соціальних природоохоронних програм на телебаченні, забезпечити підготовку публікацій, видання спеціальних інформаційних випусків, буклетів, бюлетенів. Подальший розвиток та підтримка неурядових організацій сприятимуть активізації екологічного руху в Україні, поширенню міжнародних

зв'язків для спільного розв'язання екологічних проблем, обміну інформацією, знаннями та досвідом, а отже, формуванню свідомого громадянського суспільства на засадах сталого розвитку.

Економічні та фінансові механізми

Розроблені та впроваджені на початку 90-х рр. ХХ ст. в Україні економічні інструменти та механізми фінансування природоохоронної діяльності потребують подальшого розвитку в умовах глобалізації.

Внаслідок обмеженості бюджетних коштів важливим є пошук нових джерел фінансування природоохоронних заходів, спрямованих на ліквідацію забруднення, забезпечення екологічної безпеки, заходів, пов'язаних з відтворенням та підтриманням природних ресурсів у належному стані. У зв'язку з цим необхідно забезпечити до 2030 року сприятливий податковий, кредитний та інвестиційний клімат для залучення коштів міжнародних донорів та приватного капіталу в природоохоронну діяльність, створення суб'єктами господарювання систем екологічного управління, впровадження більш чистого виробництва, технологій ресурсо- та енергозбереження.

З метою розвитку економічного механізму природокористування та природоохоронної діяльності необхідно:

- удосконалити нормативно-правову базу з питань оподаткування забруднення навколишнього природного середовища, зокрема виробництва, зберігання, транспортування та споживання екологічно небезпечної продукції, яка негативно впливає на навколишнє природне середовище та здоров'я населення;

- підвищити збір за забруднення навколишнього природного середовища, збільшивши плату за скидання одиниці маси забруднюючої речовини до європейського рівня, з урахуванням токсичності;

- реформувати систему фондів охорони навколишнього природного середовища для мобілізації фінансових ресурсів на національному рівні та на рівнях Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя;

- удосконалити нормативно-правову базу з питань природокористування на платній основі;

- удосконалити методику визначення шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів;

- переглянути пільги щодо спеціального використання природних ресурсів та забруднення навколишнього природного середовища з метою їх мінімізації; збільшити податкове навантаження на ті види діяльності та форми споживання, що є екологічно шкідливими для суспільства, насамперед на шкідливу для здоров'я людей продукцію, ресурсні та екологічні платежі;

- стимулювати розвиток екологічного підприємництва, зокрема виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг природоохоронного призначення.

Моніторинг стану довкілля і контроль у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

Завданням державного контролю у сфері охорони навколишнього природного середовища є забезпечення виконання вимог законодавства у зазначеній сфері. Зміцнення інституціональної спроможності системи державного екологічного контролю за дотриманням природоохоронного законодавства передбачає:

- вдосконалення нормативно-правової бази щодо здійснення державного контролю у сфері охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки;

- перегляд існуючої організаційної структури і розподілу повноважень територіальних органів Державної екологічної інспекції України;

- здійснення комплексу заходів, спрямованих на підвищення рівня відповідальності суб'єктів господарювання за виконанням вимог природоохоронного законодавства; врегулювання відносин у сфері здійснення громадського контролю за використанням природних ресурсів та охороною навколишнього природного середовища.

Міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

Для здійснення на належному рівні міжнародного співробітництва у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки необхідне:

- безумовне виконання міжнародних зобов'язань відповідно до багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів України;
- послідовне врахування рекомендацій всесвітніх самітів ООН зі сталого розвитку в містах Ріо-де-Жанейро та Йоганнесбурзі;
- розширення співробітництва з питань запобігання транскордонному забрудненню навколишнього природного середовища;
- запобігання глобальній зміні клімату;
- забезпечення активної участі українських представників у роботі міжнародних організацій природоохоронного спрямування.

Регіональний рівень екологічної політики в українській системі державного управління потребує вирішення багатьох сучасних екологічних проблем як на державному, так і на регіональному рівнях [53].

На думку української дослідниці Князевої Т., регіональна екологічна політика повинна бути спрямована на формування такого нормативно-правового поля, управлінських і регуляторних важелів та системи контролю за поведінкою забруднювачів, які б обмежували можливість надлишкового використання природних ресурсів, виключали досягнення неприпустимих рівнів забруднення і гарантували екологічно безпечну життєдіяльність населення [16].

Принципи та інструменти екологічної політики регіону повинні забезпечувати впровадження нових екологічно безпечних технологій, зниження ресурсо- і енергоємності економіки, усунення причин забруднення замість ліквідації наслідків забруднення, реальну екологічну відповідальність і відшкодування в повній мірі збитку, який нанесений навколишньому середовищу, впровадження соціальної відповідальності бізнесу та залучення широкого кола громадськості для прийняття екологічно виважених рішень [16].

Таким чином, для реалізації ефективної регіональної політики необхідне планування всіх етапів розробки регіональних екологічних програм в державі. Виокремимо на наш погляд наступні:

1. Збір інформації про стан довкілля, її аналіз, оцінка екологічної ситуації, визначення тенденцій її розвитку;
2. Формулювання екологічних проблем регіону з їх подальшою деталізацією і територіальною прив'язкою;
3. Розробка критеріїв оцінки гостроти (актуальності) територіальних екологічних проблем;
4. Ранжування територіальних екологічних проблем за рівнем їх гостроти на основі розроблених критеріїв;
5. Групування територіальних екологічних проблем з точки зору можливостей їх вирішення на: місцевому рівні; обласному рівні; державному рівні;
6. Обґрунтування поточних та перспективних можливостей фінансово-ресурсного забезпечення природоохоронної діяльності на регіональному рівні;
7. Формулювання мети програми, її пріоритетних напрямів та завдань з врахуванням національних та регіональних цілей стратегічного розвитку;
8. Відбір природоохоронних заходів для включення в програму, обґрунтування обсягів та джерел їх фінансування, термінів виконання, виконавців;
9. Обґрунтування завдань та напрямів діяльності щодо екологізації суспільного життя та управління, зокрема: економічна політика; підприємницький сектор; управління екологічною безпекою; наука та інформація; громадськість; екологічна освіта та виховання; міжнародне співробітництво;
10. Оцінка очікуваних економічних, соціальних та екологічних результатів реалізації програми [53].

3.3. Проблеми екологічної політики в Україні в сучасних умовах.

Будуючи свою незалежність уже понад тридцять років, Україна не лише заклала основи національної екологічної політики, а й отримала ряд позитивних здобутків, головними з яких є вироблення засад, принципів і напрямків природоохоронних дій і створення законодавчого підґрунтя для їхнього подальшого розвитку.

Незважаючи на це, екологічна ситуація в Україні невпинно погіршується, особливо в умовах війни. Також, окрім внутрішніх причин, як вже було доведено, країна є недостатньо інтегрованою до глобального природоохоронного простору, що обумовлюється низьким пріоритетом захисту довкілля в національних інтересах, а також недостатнім фінансуванням та декларативністю, половинчастістю та неузгодженістю багатьох цілей і завдань [29].

В сучасних умовах перед українською владою в сфері екологічної політики постали питання, які потребували свого вирішення вже давно, і ті, які додалися в умовах активної фази війни.

Так, в Україні невпинно зростає забруднення земельного, водного та повітряного простору. За результатами узагальнення даних державного обліку водокористування, у 2020 р. у поверхневій воді об'єкти України скинуто понад 7,7 км³ стічних вод, у тому числі забруднених – 1,6 км³ (21%), а також 42,4 тис. т завислих речовин, 403,4 т нафтопродуктів, 801,2 тис. т сульфатів, 637,6 тис. т хлоридів, 9,1 тис. т азоту амонійного, 57,9 тис. т нітратів, 2,2 тис. т нітритів, 271,4 т СПАР, 735,7 т заліза, 7,5 тис. т фосфатів тощо.

Загалом, за рівнем раціонального використання водних ресурсів та якості води Україна, за даними ЮНЕСКО, посідає 95 місце серед 122 країн світу.

Однією з болючих проблем України є високий рівень забруднення повітря.

Щільність шкідливих викидів від стаціонарних джерел забруднення в розрахунку на квадратний кілометр території складає в середньому 7,2 т забруднюючих речовин, а на душу населення – 95,1 кг.

Україна належить до групи країн з високим ризиком виникнення надзвичайних ситуацій природного й техногенного характеру. До цього можуть призвести аварії на 23767 потенційно небезпечних підприємств та інших об'єктів, що існують на її території [40, с. 218]

Невирішеною до цього часу є і проблема утилізації відходів. Україна є найбруднішою країною Європи. Щодня в Україні захоронюється на сміттєзвалищах і переповнених полігонах приблизно 33 000 тонн відходів. За рік — понад 12 мільйонів тонн. Понад 90% побутових відходів захоронюють на полігонах і лише 3,2% переробляється, що не збігається з європейськими стандартами. Україна є єдиною країною Європи, де не реалізують принцип "забруднювач платить" і не створюють організацій розширеної відповідальності виробника.

Україна потребує прийняття законів відповідно до європейського законодавства, щодо цього питання. Прийняття яких дасть змогу: упровадити європейську ієрархію поводження з відходами; організувати планування системи управління відходами на національному, регіональному та місцевому рівнях; закрити старі сміттєзвалища, а ті, що залишаться, привести до європейських норм; створити умови для побудови в Україні сучасної сміттєпереробної інфраструктури за європейськими правилами і відкрити кордони для інвесторів; установити принцип "забруднювач платить"; упровадити розширену відповідальність виробника, коли виробник продукції буде зобов'язаний забезпечити повну утилізацію пакування, яке випустив на ринок разом із товарами. Україна приєдналася до європейської програми LIFE для клімату та довкілля. Анонсований бюджет цієї програми до 2027 року склав понад 5 млрд євро, і Україна зможе залучити частину цих коштів до відбудови, зокрема подаючи відповідні проєкти [33].

Варто наголосити, що значну загрозу довкіллю та здоров'ю громадян України становлять також медичні відходи, що містять небезпечні патогенні та умовно патогенні мікроорганізми. В Україні щорічно утворюється приблизно 350 тис. тонн медичних відходів, які мають потенційний ризик поширення

інфекцій. Ще більше погіршилась ситуація з 24 лютого 2022р., коли контролювати процес утилізації медичних відходів в умовах війни на територіях де ведуться бойові дії та звільнених територіях вкрай складно, або взагалі не можливо.

Обрахування збитків для довкілля з початку війни займаються наступні інституції:

- Оперативний штаб при Міністерстві захисту довкілля та природних ресурсів України, який збирає та узагальнює інформацію про шкоду для довкілля, нанесену окупантом (фото- і відеодокази, використовуються супутникові знімки і за можливості фахівцями відвідуються місця скоєння злочинів і відбирають проби для лабораторних досліджень. Міндовкілля заручилося підтримкою провідних міжнародних юридичних фірм для підготовки позовів проти країни-агресора [36];
- Агроцентр Київської Школи Економіки (KSE) з оцінки впливу військових дій на сільськогосподарську галузь;
- Портал "Екологічна безпека" при Міністерстві захисту довкілля та природних ресурсів України [33].

Наслідки воєнної агресії з боку Російської Федерації катастрофічні для України. Визначимо проблеми, які потребують свого ретельного фіксування і в майбутньому послідовного вирішення для держави:

- 1) *Лісові пожежі.* Від початку 2022 року в лісових масивах України зафіксовано пожежі на загальній площі 5,5 тис. гектарів. Цей показник перевищує аналогічний минулорічний у 96 разів [55].
- 2) *Знищення тварин;*
- 3) *Атмосферне забруднення* в результаті обстрілів нафтобаз та великих промислових об'єктів по всій Україні. У ґрунт і підземні води потрапляють важкі метали від снарядів та військової техніки. Під час спалювання рідких палив (мазутів) разом із димовими газами в повітря потрапляють сірчаний ангідрид, оксид вуглецю (IV), оксиди азоту, газоподібні й тверді продукти неповного згоряння палива, сполуки ванадію, солі натрію тощо. Згоряння нафтопродуктів

також супроводжується викидами оксиду сірки (IV), який є причиною виникнення «кислотних» дощів. Серед безлічі промислових підприємств, пошкоджених у результаті бойових дій, виявилися найбільш екологічно небезпечні виробництва — Ясиноватський, [Авдіївський](#) і Єнакіївський коксохімічні заводи, [Єнакіївський металургійний завод](#), [Лисичанський нафтопереробний завод](#), [Донецький казенний завод хімічних виробів](#), [Слов'янська](#), [Луганська](#) і [Курахівська](#) теплові електростанції, [сєверодонецький «Азот»](#) і [горлівський «Стирол»](#), хімічні підприємства, у Рубіжному в Сумах, призводили до витоків азоту й аміаку. Влучання снарядів у хімічні підприємства, у Рубіжному на Луганщині або в Сумах, призводили до витоків азоту й аміаку. Радіоактивне забруднення в результаті збоїв в роботі АЕС (Чорнобильська, Запорізька).

4) *Мінна безпека, дрейфуючі міни* Представниця громадської організації «Екодія» Є. Засядько зазначає, що за даними ООН, Україна – одна з найбільш замінованих країн світу. Понад 80 тисяч квадратних кілометрів території України потребують очистки від мін та вибухонебезпечних залишків. В лісах у Чернігівській, Сумській, Луганській, Харківській, Донецькій та Херсонській областях залишається багато нерозірваних боєприпасів. Це небезпека для людей і диких тварин на багато років[55].

5) *Отруєння води.* Через війну та її наслідки в Україні може постати проблема з питною водою та опустелюванням. За забезпеченістю питною водою Україна посідала 125-ту позицію зі 180 країн світу. Насамперед нестачу відчували східні та південні регіони, що лежать у басейні Сіверського Дінця, Південного Бугу, у Приазов'ї та Криму. З 2014 року відбувається масове затоплення закритих або зруйнованих війною шахт. "Шахтна вода", в яку потрапляють важкі метали й солі з гірничих порід, проникає у підземні води, забруднюючи їх цим токсичним "коктейлем" [55].

На сьогодні декілька десятків природних і біосферних заповідників, національних і регіональних природних парків зазнають суттєвої шкоди внаслідок російської агресії. Під загрозою знищення перебувають близько 200

територій земель Смарагдової мережі. Це природоохоронні території, визначені Бернською конвенцією. Насамперед екологів непокоїть руйнування Рамсарських об'єктів на узбережжі Азовського й Чорного морів та в нижній течії Дунаю і Дніпра. Це водно-болотні угіддя, визнані територіями міжнародного значення, наприклад, Дунайський біосферний заповідник. В окупації з перших днів війни опинився заповідник "Асканія-Нова" на Херсонщині. За словами керівництва, тварини не постраждали від воєнних дій. Але закуповувати корм та підтримувати парк адміністрації доводиться за власні кошти.

Очевидно, що окреслені екологічні проблеми України мають комплексний характер є викликом не лише безпечному і якісному життю громадян, а й сталості соціально-економічного розвитку, адже видатки на їх подолання в умовах хронічного недофінансування зростають з року в рік, особливо в процесі загострення воєнних дій. За таких умов міжнародний вектор екологічної політики набуває все більшої актуальності. Але і процес формування власної екологічної політики залишається актуальним.

В період воєнного часу Україна продовжує приймати екологічні закони у відповідності до стандартів ЄС. Так, 20 червня Верховна Рада України ухвалила в другому читанні та загалом довгоочікуваний законопроект № 2207-1-д "Про управління відходами" [36].

Парламентом і відповідним міністерством були прийняті зміни до законодавства на період дії воєнного стану, зокрема:

1. Мораторій на деякі планові та позапланові перевірки, встановлений Постановою Кабміну №303 від 13 березня 2022 року[10].
2. Отримання деяких дозвільних документів на основі подання декларацій з необхідністю здійснення усіх процедур після скасування воєнного стану, відповідно до вимог Постанови Кабміну №314 від 18 березня 2022 року [10].
3. Припинення надання адміністративних послуг у сфері моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів, а отже відсутність перевірок з

цієї підстави та відсутність відповідальності за несвоєчасне подання таких звітів. Ці норми визначають Постанова Кабміну №165 від 28 лютого 2022 року та Закон №2115 від 3 березня 2022 року [10].

4. Звільнення від сплати екологічного податку за 2022 рік підприємств, що розташовані на територіях бойових дій, відповідно до Закону №2120 [10].

5. В той же час, експерти Комітету звернули увагу на низку інших питань, які потребують доопрацювання. Одним з таких питань є *Процедура оцінки впливу на довкілля (ОВД)*. 23 березня 2022р. в цілях захисту від використання інформації Росією, публічний доступ до Єдиного реєстру з ОВД було обмежено, і відновити його можна тільки за індивідуальним запитом до Міндовкілля.

Окрім цього, в рамках взаємодії держави та бізнесу, було б доцільним перейти на електронний документообіг, спростити вимоги до підготовки звітів з ОВД, скоротити строки здійснення самої процедури ОВД, надати можливість оперативно вносити зміни до звіту з ОВД, продовжити терміни виконання умов висновків з ОВД, а також вирішити питання здійснення ОВД для підприємств у випадку релокації.

Наступним питанням є *Дозвільні процедури*. Зокрема, що стосується дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, необхідно приймати рішення щодо автоматичного продовження строків впровадження природоохоронних заходів, зокрема, в частині заходів щодо скорочення викидів забруднюючих речовин, та зміщення строків досягнення встановлених нормативів граничнодопустимих викидів, з огляду на затримку строків впровадження природоохоронних проєктів. Те ж саме стосується дозволів на спеціальне водокористування, а також звільнити вторинних водокористувачів, що здійснюють забір води з мереж первинних водокористувачів, від необхідності отримувати такий дозвіл.

Ще одне питання, на яке звернули увагу експерти – це *Подання статистичних даних*. Бізнес-спільнота пропонує розглянути можливість надання відстрочки подання форм екологічної статистики (форми №1 екологічні

витрати, №1 – відходи, №ТП-2 Повітря, №ТП-2 водгосподарства) на період дії воєнного стану, до повного його скасування та протягом шести місяців з дня скасування воєнного стану [10].

Отже, Україна при формуванні національної екологічної політики не повинна тільки сліпо наслідувати чи копіювати досвід створення та впровадження екологічної політики впливовими сучасними державами, але й продовжувати використовувати власну політику з урахуванням всіх загроз. Держава повинна формувати і реалізовувати власну сучасну екологічну політику, яка базуватиметься на балансі внутрішніх та зовнішніх чинників та захищатиме перш за все державні інтереси попри тенденції глобалізації та прагнення усунути кордони, адже саме держава є гарантом сталості та унікальності народу та країни.

ВИСНОВКИ

Державна екологічна політика – це складова політики держави, що віддзеркалює сукупність її цілей і завдань у сфері екології, які формуються політичною системою держави відповідно до її соціального призначення і реалізуються нею за допомогою певних механізмів. До механізмів формування та реалізації державної екологічної політики належать правовий, економічно-фінансовий, інформаційно-комунікаційний, інституційний тощо [39].

Одним із засобів забезпечення всебічного врахування соціальних, економічних та екологічних інтересів суспільства є екологічна політика держави, яка реалізується перш за все через систему екологічного управління.

Екологічну політику слід розглядати, як політичну діяльність, що торкається пов'язаної з нею сфери управління, та при цьому, екополітика не входить повністю до цих сфер, а залишається у екологічній площині людської діяльності. Тобто, екополітика – це система специфічних політичних, юридичних та інших заходів, що використовуються державою з метою управління екологічною ситуацією та забезпечення раціонального використання природних ресурсів на території країни

На сьогодні глобальний екологічний менеджмент постає як складна багатовимірна та багаторівнева система, яка виконує ідеологічну, організаційну, фінансову, правову та моніторингову функції. Її ототожнення лише з організаційною площиною не відображає реальної ситуації, адже важливу роль у формуванні напрямків розвитку світової екологічної політики відіграють наукові пошуки та міжнародні зустрічі, під час яких обговорюються проблеми і перспективи та приймаються відповідні рішення [29].

Головними суб'єктами й одночасно акторами цієї системи є держави, організації системи ООН, впливові міжнародні установи, глобальні корпорації та неурядові організації, Бреттон-Вудські інститути, ділові та промислові кола і гібридні утворення, які перебувають у стані складних взаємодій та взаємовпливів [29].

Екологічна політика держави поділяється на зовнішню та внутрішню. Зовнішня екологічна політика – регулює взаємовідносини держави з іншими державами або міжнародними інститутами та компаніями у відповідності з його пріоритетами, цінностями, цілями та принципами щодо використання, збереження та відновлення навколишнього середовища.

Внутрішня екологічна політика є сукупністю цілеспрямованої діяльності держави (економічної, соціальної, інноваційної тощо), її структур та інститутів орієнтованих на раціональне використання, збереження та відновлення ресурсів країни, а також на формування або підтримку певного ставлення громадськості до природних ресурсів країни.

Аналіз зарубіжного досвіду екологічної політики держав засвідчив необхідність створення гнучкого механізму, який має включати комплекс взаємопов'язаних елементів, спрямованих на збереження і поліпшення якості навколишнього середовища. Це можливо реалізувати насамперед шляхом розроблення нових та вдосконалення наявних економічних інструментів регулювання природокористування та природоохоронної діяльності. Для зарубіжних країн характерне поєднання різноманітних методів екологічного регулювання (ринкових механізмів захисту здоров'я громадян і навколишнього середовища із державним регулюванням).

Національна екологічна політика почала формуватись після розпаду СРСР та здобуття Україною незалежності. Нормативно-правове забезпечення цієї діяльності складають закони України, постанови Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, укази Президента України, документи Міністерства екології й природних ресурсів України, Державного комітету природних ресурсів України та інших профільних установ, рішення місцевих рад народних депутатів тощо.

Інтеграція України у світове економічне співтовариство пов'язана з необхідністю адаптації до нових принципів регулювання природоохоронної діяльності та формування відповідної нормативно-правової системи. Реалізація основних засад державної екологічної політики передбачає застосування таких

інструментів: 1) інформування та комунікація – сприятимуть підвищенню рівня обізнаності громадськості про діяльність органів виконавчої влади у сфері охорони навколишнього природного середовища; 2) стратегічна екологічна оцінка та оцінка впливу на довкілля; 3) системи екологічного управління, екологічний аудит, екологічна сертифікація та маркування продукції; 4) екологічний облік; 5) технічне регулювання та облік у сфері охорони навколишнього природного середовища, природокористування та забезпечення екологічної безпеки; 6) законодавство України у сфері охорони навколишнього природного середовища, адаптованого до законодавства Європейського Союзу; 7) освіта в інтересах збалансованого (сталого) розвитку; 8) економічні та фінансові механізми; 9) комплексний моніторинг стану навколишнього природного середовища і нагляд (контроль) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення й охорони природних ресурсів; 10) міжнародне співробітництво у сфері охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки [34].

На сучасному етапі розвитку в Україні відбуваються процеси реформування системи державного управління, основною метою яких є підвищення спроможності центральних органів виконавчої влади, тобто трансформація міністерств у аналітично-владні центри, функціонування яких полягатиме у постійному аналізі проблем та пошуку можливих варіантів їх вирішення, формуванні та реалізації відповідних політик, а також оцінці ймовірних чи наявних наслідків реалізації цих політик. Таким чином, відповідно до основних змін, що передбачає сучасний процес реформування системи державного управління, до функцій міністерств належать формування та реалізацію державної політики на засадах аналізу політики як системного процесу, що полягає у здійсненні постійного моніторингу стану вирішення проблем, та оцінці ситуації у відповідній сфері управління/регулювання та оперативного реагування на можливі наслідки впроваджених державно-управлінських рішень. На сьогодні, основним суб'єктом формування та

реалізації державної екологічної політики в Україні є Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів [39].

На підставі аналізу екологічної політики в Україні було зроблено висновок, що наразі практично не здійснюється єдина послідовна державна екологічна політика, не запроваджуються принципи раціонального природокористування та мінімізації негативного впливу на екологічні об'єкти при здійсненні антропогенної діяльності на регіональному рівні. Тому особливого значення як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях набуває питання своєчасного виявлення та відстеження екологічних проблем і визначення шляхів їх запобігання та подолання. Особливості стратегічних інструментів реалізації державної екологічної політики на основі Закону України «Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року», серед яких виокремлюються: наближення українського екологічного законодавства до європейських стандартів; посилення ролі регіональної екологічної політики; впровадження механізмів екологічного менеджменту в управлінні екологічною сферою; стратегічна екологічна оцінка, моніторинг та аудит; міжсекторне соціальне партнерство в реалізації екологічної політики; екологічна освіта з метою підвищення рівня екологічної свідомості громадян України. Таким чином, ефективність реалізації державної екологічної політики залежить від комплексного і системного застосування всіх інструментів на всіх рівнях управління екологічною сферою.

Основними проблемами дієвості економічних інструментів реалізації національної екологічної політики є їх низька економічна ефективність через заста рілу нормативно-правову базу регулювання, систему оподаткування рентного доходу від використання природних ресурсів (некоректність, негнучкість методики і порядку нарахування платежів, занижені нормативи і розміри їх нарахувань, слабка кореляція розмірів природоресурсних платежів з рівнем ринкових цін на природні ресурси/сировину, не виправдано велика кількість пільговиків щодо плати за спеціальне використання природних ресурсів, обмежений (звужений) перелік видів екологічно небезпечної,

ресурсомісткої продукції як об'єктів оподаткування порівняно з міжнародною практикою та низький рівень їх оподаткування у зіставленні з європейською тощо). Особливою проблемою екологічної політики необхідно визначити також воєнний фактор.

За такої ситуації зростає актуальність розвитку міжнародного вектору національної екологічної політики, який відкриває широкі перспективи як для розв'язання національних екологічних проблем, так і для більш активної інтеграції України до світового співтовариства, зокрема в екологічній площині.

Стратегічні засади формування національної екологічної політики полягають передусім у визначенні цілей, завдань, шляхів розвитку суспільства і, відповідно, організації діяльності органів державного управління щодо їх виконання. Формування та реалізація національної екологічної політики потребують розробки нормативно-правової бази та забезпечення її дотримання, тобто стандартів і законів поведінки в суспільстві; контролю за дотриманням законів, припинення дій, що порушують загальноприйняті екологічні норми; гарантування внутрішньої та зовнішньої безпеки й стабільності екополітичного ладу. Екологічна політика у сфері природокористування має інтегруватися в систему програмування, планування та проектування як на державному, так і регіональному та місцевому рівнях. Основою такої інтеграції є стратегічні документи формування та реалізації національної екологічної політики, відповідні міжнародні зобов'язання України, програми сталого розвитку адміністративно-територіальних утворень тощо.

Формування екологічної політики базується на наступних основних положеннях: наявність стратегії соціально-економічного розвитку регіону; оцінка сучасного стану навколишнього середовища; облік результатів комплексної екологічної оцінки при розвитку антропогенної інфраструктури території; нормування антропогенного впливу на навколишнє природне середовище з урахуванням її стійкості; впровадження методів економічного аналізу наслідків антропогенного впливу на навколишнє середовище; регулярний контроль параметрів впливу об'єктів техно-сфери на компоненти

навколишнього середовища і параметрів якості компонентів навколишнього середовища; створення сприятливого соціально-екологічної середовища проживання населення; забезпечення стійкості біосфери на основі збереження і відновлення біорізноманіття навколишнього тваринного і рослинного світів; формування екологічного світогляду [39].

Таким чином, що в умовах сучасної політичної і економічної ситуації, питання екологічної безпеки набувають все більшої актуальності для України. Сучасні тенденції щодо наслідків воєнних дій, погіршення соціально-економічних показників розвитку країни, зростання інфляції, відтоку інвестицій тощо підвищують вимоги до стратегії екологічної політики не тільки як окремого програмного документу, але і як до окремого напрямку наукової та управлінської діяльності.

СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ветвицький Д. О. Розвиток державної екологічної політики України в умовах глобалізації: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2010. 20 с.
2. Водний кодекс України : Закон України No 213/95-ВР від 6 черв. 1995 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр>. (дата останнього відвідування: 11.11.2022)
3. Герасимчук З.В., Вахович І.М., Голян В.А., Олексюк А.О. Трансформація інституціонального механізму природокористування в умовах глобалізації: екологічні імперативи та системні суперечності: монографія. Луцьк: Надстир'я, 2006. 228 с.
4. Грیشнова О. А., Думанська В. П. Екологічний вектор соціальної відповідальності. Економіка і управління. 2011. No 3. С. 32 – 38.
5. Добровільні зобов'язання України в рамках виконання Стратегічного плану ООН щодо лісів 2017-2030. URL: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=176143&cat_id=32888 (дата останнього відвідування: 11.10.2022)
6. Екологічне право України: Підруч. для студентів юрид. вищ. навч. закладів / А. П. Гетьман, М. В. Шульга, В. К. Попов та ін. за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. Х.: Право, 2005. 382 с.
7. Екологічне управління: підруч. для студ. екологіч. спец. вищ. навч. закл. / В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, Г. О. Білявський та ін. К.: Либідь, 2004. 432 с.
8. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази на період до 2030 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17#Text> (дата останнього відвідування: 01.11.2022)
9. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро

- на період до 2021 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4836-17#Text> (дата останнього відвідування: 18.11.2022)
10. Закон України «Про звільнення від сплати екологічного податку за 2022 рік підприємств, що розташовані на територіях бойових дій, відповідно до» №2120. URL: <https://eba.com.ua/ekologichne-zakonodavstvo-v-umovah-voynenogo-stanu-yak-zberegty-pryrodu-ta-diyalnist-biznesu/> (дата останнього відвідування: 16.11.2022)
11. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII.
12. Зуєв В. А. Правове регулювання реалізації екологічного управління в Україні та шляхи його вдосконалення. Управління у сфері охорони довкілля та природокористування в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. К.: ВЕГО «МАМА 86», 2003. С. 51–92.
13. Збірник. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 2 URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02\(22\)/7.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02(22)/7.pdf) (дата останнього відвідування: 15.11.2022)
14. Калашник О. М. Екологічна безпека як складова державної політики України: понятійно-термінологічний аспект. Демократичне врядування. 2018. Вип. 21. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2018_21_4. (дата останнього відвідування: 11.11.2022)
15. Канонішена-Коваленко К. Екологічний податок від А до Я. Київ: Фондація «Відкрите суспільство», 2017. 108 с.
16. Князева Т. В. Міжнародна екологічна політика: теорія, методологія, сценарії розвитку: монографія. Херсон: ПП Вишемирський В. С., 2014. 384 с. URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/33936/1/МОНОГРАФІЯ_Князева%20Т.В..pdf (дата останнього відвідування: 9.11.2022)
17. Концепція боротьби з деградацією земель та опустелюванням, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.10.2014 № 1024 URL:

- <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1024-2014-p#Text> (дата останнього відвідування: 11.09.2022)
18. Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.11.2016 № 932-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2016-p#Text> (дата останнього відвідування: 9.11.2022)
19. Концепція реалізації державної політики у сфері промислового забруднення, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 № 402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2019-p#Text> (дата останнього відвідування: 11.11.2022)
20. Концепція реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 травня 2017 р. № 616-р URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250269536> (дата останнього відвідування: 11.11.2022)
21. Лісовий кодекс України : Закон України No 3404-IV від 8 лютого 2006 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3852>. (дата останнього відвідування: 11.11.2022)
22. Мартиненко В.О. Досвід країн ЄС щодо сучасних механізмів управління охороною навколишнього середовища в Україні. URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/896/pdf> (дата останнього відвідування: 11.11.2022)
23. Матеріали Національного екологічного центру України. URL: <http://www.nescu.org.ua/ekopol>. (дата останнього відвідування: 11.11.2022)
24. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України URL: <https://mepr.gov.ua/timeline/Nacionalna-ekologichna-politika.html> (дата останнього відвідування: 9.11.2022)
25. Національний план дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів

- України від 30.03.2016 № 271 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/271-2016-p#Text> (дата останнього відвідування: 11.09.2022)
26. Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08 листопада 2017 року № 820 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-p#Text> (дата останнього відвідування: 1.11.2022)
27. Олефіренко О. В. Концептуальні основи формування екологічного управління в Україні//Актуальні проблеми державного управління. Механізми державного управління. 2014. № 1(45). С. 72—79.
28. Організація LIFE. URL: https://cinea.ec.europa.eu/programmes/life_en (дата останнього відвідування: 11.01.2022)
29. Перга Т.Ю. Глобальна екологічна політика та Україна: монографія. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. 288 с.
30. План заходів з реалізації Стратегії зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.10.2020 № 1567 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1567-2020-p#Text> (дата останнього відвідування: 09.11.2022)
31. План заходів із впровадження Концепції реалізації державної політики у сфері промислового забруднення, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2019 № 1422 URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/483796_660714 (дата останнього відвідування: 01.11.2022)
32. План заходів щодо реалізації Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 травня 2018 р. № 353-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353-2018-p#Text> (дата останнього відвідування: 11.11.2022)

33. Портал "Екологічна безпека" при Міністерстві захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/20/689366/>. (дата останнього відвідування: 11.07.2022)
34. Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лют. 2019 р. № 2697-VIII. Вісн. Верховної Ради України. 2019. № 16. ст. 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19?lang=uk>. (дата останнього відвідування: 11.08.2022)
35. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. // ВВР України. 1991. № 41.
36. "Про управління відходами". URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ekologichna-politika-ukraini-za-chotiri-misyaci-vijni-zdobutki-provali-ta-pidvodni-kameni/> (дата останнього відвідування: 11.01.2022)
37. Прокопенко Л. Л., Тішкова Н. Л. Система органів державного управління охороною навколишнього середовища в Україні та можливість її адаптації до європейських вимог. Аспекти публічного управління. 2014. № 5 – 6 (7 – 8). С. 41 – 48.
38. Рогач С.М. Зарубіжний досвід регулювання сфери природокористування. Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Вип.26.2019. С 16-23.
39. Сергієнко, Л. В., Дзюбенко, О. М., Ожго С. В. Державна екологічна політика України та правовий механізм її формування і реалізації. Економіка, управління та адміністрування. № 3(89). 2019. С.191–200. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2019-3\(89\)-191-200](https://doi.org/10.26642/ema-2019-3(89)-191-200) (дата останнього відвідування: 11.11.2022)
40. Синякевич І. М. Екологічні і соціальні виклики двадцять першого століття: проблеми їх подолання. Наук. вісник: УкрДЛТУ: Менеджмент природних

ресурсів: екологічна і лісова політика. Львів: УкрДЛТУ, 2004. Вип. 14.2. С. 8–15.

41. Системи екологічного управління: сучасні тенденції та міжнародні стандарти. Посібник / С.В. Берзіна, І.І. Яреськовська та ін. К: Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 134 с.
42. Стратегія забезпечення біологічної безпеки та біологічного захисту, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2019 р. № 1416-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1416-2019-p#Text%20%20> (дата останнього відвідування: 01.11.2022)
43. Стратегія зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 № 688-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-p#Text> (дата останнього відвідування: 11.01.2022)
44. Стратегія поводження з радіоактивними відходами в Україні, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2009 року № 990. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990-2009-p#Text> (дата останнього відвідування: 01.11.2022)
45. Указ Президента України № 381/2017 «Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3812017-23066> (дата останнього відвідування: 11.09.2022)
46. Указ Президента України № 511/2019 «Про деякі заходи щодо збереження лісів та раціонального використання лісових ресурсів» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5112019-28301> (дата останнього відвідування: 11.07.2022)
47. Указ Президента України № 512/2019 «Про деякі питання розвитку територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок

- Чорнобильської катастрофи» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5122019-28317> (дата останнього відвідування: 11.11.2022)
48. Указ Президента України №104/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19 березня 2021 року «Про заходи щодо підвищення рівня хімічної безпеки на території України» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1042021-37417> (дата останнього відвідування: 11.11.2022)
49. Указ Президента України №111/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2021 року «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1112021-37505> (дата останнього відвідування: 11.11.2022)
50. Указ Президента України №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> (дата останнього відвідування: 11.11.2022)
51. Хвесик М.А., Голян В.А. Інституціональна модель природокористування в умовах глобальних викликів / М.А. Хвесик, В.А.Голян : монографія. Київ : Кондор, 2007. 480 с.
52. Хвесик Ю.М. Досвід реалізації організаційно-економічного механізму управління природокористуванням в США. Київ : Регіональна економіка, 2001. № 1. С. 140–146.
53. Хилько М. І. Екологічна безпека України: Навчальний посібник. К., 2017. 345с.
54. Хомин Б. Підходи до обґрунтування ландшафтно-екологічного менеджменту національних парків. Вісник Львівського університету. 2004. Вип. 31. С. 350 – 354.
55. Центр екологічних ініціатив “Екодія” URL: <https://ecoaction.org.ua> (дата останнього відвідування: 04.11.2022)